

QH

Qüestions d'Habitatge

22

GENER 2019

**Flexibilitat i igualtat
de gènere en l'habitatge**

Índex

Qüestions d'Habitatge
Número 22. Gener 2019

Col·lecció
Qüestions d'Habitatge

Coordinació:
Departament de Comunicació de l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona

Fotografies:
Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona

Consell de redacció:
Josep Maria Montaner, Javier Burón, Àngels Mira, Vanesa Valiño, Montse Prats, Gemma Font, Núria Ventura i Jordi Palay

Edició:
Ajuntament de Barcelona
Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona

Reservats tots els drets d'edició

Disseny gràfic i maquetació:
Gerard Medina

Direcció editorial:
Direcció d'Imatge i Serveis Editorials
ISSN 2462-4160

Presentació: Flexibilitat arquitectònica i igualtat de gènere en l'habitatge col·lectiu	3
Josep Maria Montaner, regidor d'Habitatge i Rehabilitació de l'Ajuntament de Barcelona	
La justícia de gènere i el dret a l'habitatge	7
Laura Pérez, regidora de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona	
Flexibilitat i igualtat de gènere en l'habitatge	11
David H. Falagán, doctor en arquitectura	
Hàbitat inclusiu	55
Ana Paricio, investigadora	
Perspectiva de gènere en l'habitatge a Espanya	63
Max Gigling, doctor en Psicologia Social. Investigador en polítiques d'habitatge	
"La Comunitat Habitacional", desdibuixant els límits entre l'espai públic, el lloc col·lectiu i l'activitat domèstica	75
Cierto Estudio	

Façana de l'edifici d'habitatges públics de Ca l'Isidret, a la cantonada dels carrers Pere IV i Josep Pla.

Flexibilitat arquitectònica i igualtat de gènere en l'habitatge col·lectiu

Josep Maria Montaner

Regidor d'Habitatge i Rehabilitació de l'Ajuntament de Barcelona

Si hi ha dos conceptes que defineixen l'habitatge col·lectiu contemporani són el de la flexibilitat i el de la igualtat de gènere. Més enllà del caràcter divers d'aquests dos conceptes, tenen una relació directa amb els canvis que es produeixen en els temps actuals: d'una banda, la possibilitat de canvi i evolució de l'habitatge en una societat dinàmica que passa per diverses estructures familiars al llarg del seu cicle vital; i, de l'altra, les aportacions de la lluita feminista contemporània que, per justícia, reclama la igualtat de gènere. Són, per tant, dos conceptes estretament relacionats.

El concepte de **flexibilitat** va aparèixer amb l'arquitectura moderna, en relació amb la planta lliure (*open plan*) potenciada per les dues noves tecnologies de la construcció als anys vint: les estructures de formigó armat i les d'acer. La defensa de la flexibilitat va ser reforçada a principis del segle XX per les noves famílies formades per dues dones i per dones al capdavant de la família; en definitiva, dones independents que van donar sentit social a la flexibilitat.

La flexibilitat comporta diverses possibilitats de mobilitat interior (com a la casa de la dissenyadora Truus Schröder a Utrecht, realitzada amb Gerrit Thomas Rietveld el 1924) i la capacitat de transformació dels elements segons les necessitats de cada moment.

Dècades més tard va aparèixer el concepte pràctic de *perfectibilitat*, argumentat des de Barcelona per Ignacio Paricio. I una flexibilitat sobre la qual han escrit i experimentat també els britànics Sarah Niggelsworth, Tatjana Schneider i Jeremy Till.

A través de les teories sobre la flexibilitat i la capacitat de transformació dels treballs d'arquitectes i artistes com John Habraken, Jan Trapman, Constant o Yona Friedman, es va proposar la teoria dels suports i l'experimentació de megaestructures creixents, i d'aquí va sorgir la idea de l'edifici obert (*open building*), en el qual tot, excepte l'estructura i alguns elements de circulació, és transformable, inclosa la façana i les instal·lacions.

La flexibilitat té a veure amb les mesures. En aquest sentit, la mesura clau és la mínima de 2,8 metres per banda per als diversos àmbits. Assenyala un llinar per sota del qual la flexibilitat

Interior d'un habitatge a la promoció d'habitatges amb serveis per a la gent gran a Glòries.

queda condicionada, especialment la possibilitat de diverses distribucions dels llits: té a veure amb els 2 metres del llit i els 80 centímetres d'un pas còmode; definit per un cub teòric de 2,80 x 2,80 x 2,80 com a àmbit mínim. Per tant, les habitacions massa petites o massa estretes tenen menys capacitat funcional; i per això han d'evitar-se en els projectes.

La igualtat de gènere busca trencar amb la tradicional divisió de rols de gènere en l'espai domèstic i, per tant, amb la ruptura de la rígida dicotomia entre espai privat i públic. Vol donar valor als espais reproductius i de cura. Segons aquesta òptica, es demostra que cap element de l'habitatge és neutre, i especialment no ho és la cuina, que ha propiciat el domini d'un gènere sobre l'altre, la submissió de la dona a les tasques domèstiques. Per tot això, cal que la cuina estigui en situació central i visible, no relegada i tancada, i hauria de permetre el treball col·laboratiu entre diverses persones de la família, fent visibles i compartibles les tasques domèstiques. A la pràctica, implica que el projecte de la llar tingui en compte tot el cicle de la roba i la previsió de llocs per a la cura; que cada un dels membres de la unitat de convivència tingui un espai propi; i, a més a més, que hi hagi espais adequats per a emmagatzematge.

En l'arquitectura catalana, la defensa de la igualtat de gènere la va iniciar Anna Bofill, i ha estat continuada per Zaida Muxí, autora de *Recomanacions per a un habitatge no jeràrquic ni androcèntric* (2009) i de *Mujeres, casas y ciudades. Más allá del umbral* (2018).

El col·lectiu Punt 6 —que es va formar arran de l'exposició “La casa sense gènere” (2005) i que pren el nom del punt en el qual el Pla de Barris de Catalunya establia l'obligatorietat de l'equitat i la perspectiva de gènere en tots els àmbits— ha elaborat una sèrie de publicacions didàctiques sobre els diversos aspectes que la igualtat de gènere comporta en l'urbanisme i l'arquitectura, en l'espai públic i en l'habitatge. Entre d'altres, ha publicat: *Dones treballant: Guia de reconeixement urbà amb perspectiva de gènere* (2014); *Espais per a la vida quotidiana: Auditoria de qualitat urbana amb perspectiva de gènere* (2014); *Entorns habitables: Auditoria de seguretat urbana amb perspectiva de gènere a l'habitatge i l'entorn* (2017). En aquestes publicacions, aquests criteris s'apliquen a l'habitatge, als espais col·lectius, als accessos i als espais intermedis entre la casa i el carrer.

A més, la flexibilitat i la igualtat de gènere comporten un altre element essencial en l'habitatge contemporani que és la desjerarquització. Una casa sense jerarquies no té unes habitacions més grans i amb més qualitats que les altres, ni té banys en *suite*, privatis de certes habitacions, que impliquen una jerarquia interna. L'habitatge no jeràrquic és més fàcil que tingui sortida en el mercat de segona mà que el que té una estructura jeràrquica i rígida, i és el que potencia àmbits més indeterminats i, per tant, més adaptables a una diversitat de funcions i de grups familiars. Sobre aquestes qüestions, des de l'experiència del projecte d'habitatges a Glòries hi escriuen les arquitectes de l'equip CIERTO ESTUDIO.

En aquest número 22 de *Qüestions d'Habitatge*, els textos d'Ana Paricio i de David H. Falagán, bons coneixedors dels projectes recents de l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona (IMHAB), avancen en les implicacions conceptuals, funcionals, formals i mètriques que comporten aquest dos conceptes. A més, l'expert en habitatge Max Gigling tracta de la perspectiva de gènere en relació a l'accés a l'habitatge a Espanya.

Tot això es produeix en un context en què aquests mecanismes es van introduint en el seus concursos i projectes. També passa en un moment en què l'aposta per la igualtat de gènere és explícita a l'Ajuntament, amb la Regidoria de Feminismes i LGTBI que encapçala la regidora Laura Pérez. En aquest context, el Pla per la justícia de gènere que cita la regidora s'ha reforçat des de l'Àrea d'Ecologia, Urbanisme i Mobilitat amb una mesura de govern per a un urbanisme amb perspectiva de gènere. ☺

Interior d'un habitatge de lloguer social de la promoció del carrer Tànger, 40.

La justícia de gènere i el dret a l'habitatge

Laura Pérez

Regidora de Feminismes i LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona

L'habitatge és un factor d'inclusió fonamental que traspasa els límits de l'espai construït i afecta també esferes com el manteniment de la vida i la cura de les persones. És, així mateix, indissociable d'altres drets com el de l'educació, el treball, la salut o la participació política i social, i d'aquí la importància de garantir-lo efectivament.

No és casualitat, per tant, que l'habitatge hagi estat històricament un element de reivindicació, conflicte i resistència liderat majoritàriament per les dones. Només cal recordar les vagues de lloguers del segle XIX, del XX, en el món iberoamericà, o la PAH en els darrers anys de crisi. Actualment, les pressions d'un model econòmic basat en la construcció i la financiarització de la vida fan que aquest dret esdevingui finalment un bé inaccessible.

Des de l'Ajuntament de Barcelona hem assumit el repte de promoure el dret a l'habitatge, el dret a la ciutat, i creiem que les polítiques d'habitatge han d'incorporar necessàriament la mirada de gènere. Així ho hem recollit en el Pla per la justícia de gènere, elaborat des de la Regidoria de Feminismes i LGTBI.

Aquest pla defensa que les polítiques s'han de dissenyar tenint en compte els canvis familiars i demogràfics, i a la ciutat de Barcelona l'augment de famílies monoparentals i unipersonals és una realitat. Aquestes llars, i d'altres, ens obliguen a adaptar el disseny de les polítiques públiques a les necessitats específiques de les famílies que hi viuen i que canvien al llarg del cicle vital. Així mateix, necessitem construccions i rehabilitacions no jeràrquiques i no androcèntriques, per trencar amb els bina-

rismes i el repartiment tradicional dels rols que reproduïxen desigualtats de gènere.

També és un repte experimentar amb noves formes de tinença sostenibles més enllà del mercat i que protegeixin les dones de la vulnerabilitat social i econòmica més gran a la qual sovint estan exposades. En són exemples les cooperatives d'habitatge, els programes de lloguer amb garanties o les mesures centrades en l'accés a l'habitatge públic segons criteris de gènere, com els casos de risc de violència de gènere.

El Pla per la justícia de gènere incorpora les aportacions del feminisme per superar la forta dicotomia entre espai privat i espai públic com una translació d'aquella altra divisió irreal que distingeix entre el món domèstic i productiu. Els habitatges han d'incorporar usos comunitaris, tant en el seu interior com en el seu entorn immediat, i han de pensar-se conjuntament amb l'espai públic que els envolta. Rehabilitar habitatge significa també regenerar barris i dotar-los de serveis de proximitat.

El tema de l'habitatge és central. Estem obligades a allunyar-nos de les solucions homogènies i estandarditzades i a incorporar la flexibilitat i la creativitat en les polítiques a fi de donar una resposta efectiva. Augmentar les dotacions és necessari però no suficient. És un moment per diversificar solucions, experimentar amb nous dissenys i nous instruments per fer que les polítiques d'habitatge tinguin un impacte més gran. Tot això, a més, cal treballar-ho des de múltiples nivells administratius. ☺

Flexibilitat i
igualtat de gènere
en l'habitatge

Edifici d'habitatges públics a Can Batlló.

CAPÍTOL

01

En la introducció a *La imagen de la ciudad*¹, l'urbanista nord-americà Kevin Lynch —un estudiós de l'experiència que els usuaris tenen dels espais— va descriure la ciutat com una entitat en la qual els elements mòbils eren tan importants com les parts físiques immòbils. El seu punt de vista és fàcil d'entendre si pensem que la circulació de les persones, el trànsit o les activitats que es duen a terme als carrers són tan importants com els edificis o les infraestructures fixes de la ciutat. La percepció de la ciutat no com un objecte físic sinó orgànic i en evolució constant és molt semblant a la que podríem tenir de qualsevol arquitectura ocupada, però molt específicament de la residencial. De fet, podríem definir l'habitatge com un grup de convivència que habita un lloc definit per uns espais. Per tant, tan important en la definició de l'habitatge són els espais com les funcions i els usos que en fan els habitants.

1. Kevin Lynch (1998). *La imagen de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili.

David H. Falagán
Doctor en Arquitectura

Alexander o N. John Habraken, ja van desenvolupar teories de l'habitatge, precisament, posant com a protagonistes no les condicions formals de l'arquitectura, sinó l'ocupació i els usos dels espais. Respectivament, els *design patterns* (patrons de disseny) d'Alexander o la teoria dels suports d'Habraken es poden considerar dos exemples d'aquesta interpretació.

És per això que en les properes pàgines mirarem d'analitzar l'habitatge des d'una perspectiva doble: d'una banda, parant atenció als espais que configuren la llar i que són fàcilment reconeixibles, i de l'altra, considerant les funcions i els usos més quotidians que tenen lloc en aquest habitatge.

Dintre del context de l'habitatge col·lectiu, és important recordar que durant anys s'han succeït regulacions del concepte habitacional que han donat com a resultat la definició d'unes condicions físiques mínimes obligatòries d'habitabilitat. No obstant això, històricament l'esforç normatiu s'ha concentrat en una definició quantitativa capaç de traduir unes dimensions, pel que fa a requeriments de salubritat i confort, adequades a una ocupació estandaritzada de l'hàbitat. Aquesta regulació es podria considerar valuosa durant les èpoques de màxima pressió especulativa de la producció massiva d'habitatges —especialment

Interior d'un habitatge a la promoció d'habitatges amb serveis per a la gent gran a Glòries.

de galetes del supermercat sense fixar-nos en la llista d'ingredients o en la informació nutricional de l'etiquetatge. A ningú se li acudiria comprar un vehicle nou sense repassar exhaustivament les prestacions de potència o consum de la fitxa tècnica. No ens enduríem a casa un frigorífic sense contrastar les característiques de l'etiqueta energètica. Ni tan sols en comprar-nos la roba que portem posada deixem d'observar primer la composició i les instruccions de rentat.

Tota aquesta informació ens permet conèixer els productes més enllà de la seva aparença física: són dades relacionades directament amb l'ús, el confort, el consum energètic, la qualitat sanitària o, fins i tot, el valor social d'una marca —per exemple, en els casos en què es proporciona informació sobre mitjans de producció ecològica o comerç de proximitat. Davant aquesta circumstància, es dona la paradoxa que és més fàcil saber els metres cúbics d'emmagatzematge que té el nostre cotxe que els de la nostra pròpia casa, o més senzill conèixer l'eficiència energètica d'una nevera que la de l'habitatge complet.

Tots aquests elements —aliments, vehicles, peces de roba, electrodomèstics, etcètera— han tingut en compte aquestes característiques durant el seu procés de producció. L'avaluació d'aquest procés garanteix les característiques dels productes, de manera que la qualitat final queda reflectida en una sèrie de paràmetres comparables. Aquests paràmetres s'expliquen a les persones que els compren i els utilitzen mitjançant fitxes, etiquetes o segells de qualitat. Per tant, hi ha un procés triple: la definició dels paràmetres, l'avaluació de les seves implicacions i la informació a l'usuari.

És evident que hi ha un control de qualitat de la construcció: de la seguretat estructural, de la protecció davant el risc d'incendis, d'aspectes diversos relacionats amb la salubritat i, especialment en els darrers temps, del comportament energètic.

Si observem la major part de normati-
ves vigents es pot
entendre que moltes
de les consideracions
que regulen són
obsoletes. A ningú
se li escapa el fet que
els canvis socials,
urbans o tecnològics
es produeixen a una
velocitat molt més
alta que els canvis
normatius o legisla-
tius.

tic. També, en el cas de l'habitatge, sovint hi ha regulacions d'habitabilitat i accessibilitat que bàsicament determinen uns mínims dimensionals (quantitatius) que en garanteixen l'ús. No obstant això, hi ha una gran quantitat de paràmetres qualitius que sovint no són ni regulats, ni avaluats, ni explicats a les persones usuàries, i que determinen la qualitat d'un entorn residencial.

Sense dubte, l'anàlisi de l'habitatge ha de tenir en compte factors tant quantitativs com qualitatius, i convé posar-los en relació. Les experiències de les tradicions d'avaluació residencial que s'han succeït al llarg del segle XX demostren una aportació gradual de paràmetres qualitius que, en molts casos, poden no ser quantificables, però sí identificables. Per tant, la identificació, la definició i l'objectivació d'aquests paràmetres és el primer repte per avançar cap a l'avaluació de determinades condicions d'un habitatge.

Si observem la major part de normatives vigents —tal com ja comentàvem en la introducció—, es pot entendre que moltes de les consideracions que regulen són obsoletes. A ningú se li escapa el fet que els canvis socials, urbans o tecnològics es produeixen a una velocitat molt més alta que els canvis normatius o legislatius. La revisió dels paradigmes es fa necessària des de punts de vista diversos, així com des de les diverses escales d'acostament al fet residencial.

En qualsevol cas, en aquestes línies, l'avaluació de l'habitatge no es planteja amb un interès regulador, sinó des d'una perspectiva analítica: un punt de vista que permeti identificar els paràmetres que aporten qualitat a les intervencions residencials, que faciliti la consideració dels valors objectius que aporta i que permeti comunicar-los a les persones que l'habitin, actualment i en el futur. Es tracta d'una avaluació operativa, que aportï valor com a instrument de projecte i com a eina d'anàlisi crítica. És per això que la primera tasca que abordarem serà la definició dels conceptes de

Des d'una lògica d'apropiació flexible dels espais i considerant que la dimensió longitudinal del llit arriba als 2 metres de longitud, hauríem de definir dormitoris amb la possibilitat de canvis en la disposició del mobiliari. D'aquesta manera, un dormitori optimitzat des del punt de vista de la flexibilitat hauria de tenir una dimensió diàfana mínima de 2,8 x 2,8 metres i respectar l'amplada mínima de pas de 0,8 metres entre el llit i la paret divisòria. Això no vol dir, ni molt menys, que aquesta sigui una superfície mínima suficient, però, si s'incorpora un espai diàfan d'aquestes dimensions, es garanteix la possibilitat d'ocupar el dormitori, almenys, amb dues orientacions del llit.

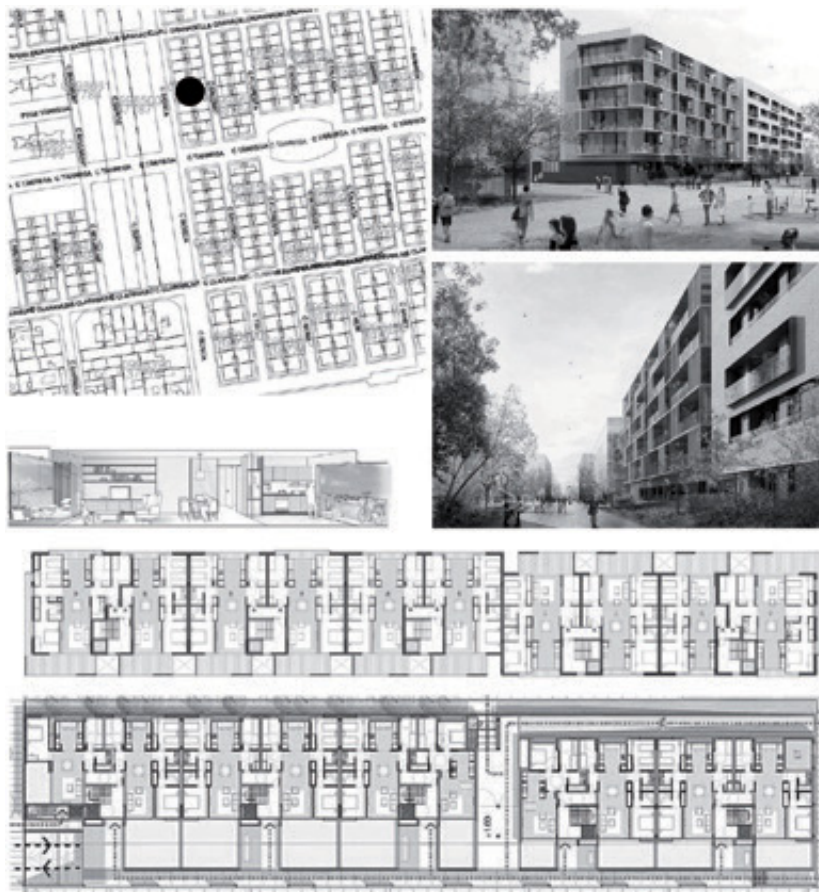
D'altra banda, per minimitzar les jerarquies, seria adequat que la diferència de dimensions entre el conjunt de dormitoris no fos significativa, per facilitar tant la intercanviabilitat dels usos i les persones usuàries com l'apropiació dels espais per part d'individus nouvinguts. Finalment, la neutralitat màxima s'aconsegueix projectant tots els dormitoris amb unes condicions de qualitat equivalents: il·luminació, orientació, ventilació, etcètera.

Per tot això, proposem analitzar les dimensions diàfanes dels espais i la flexibilitat a l'hora d'ocupar-los, per detectar les jerarquies dimensionals que afecten l'habitatge.

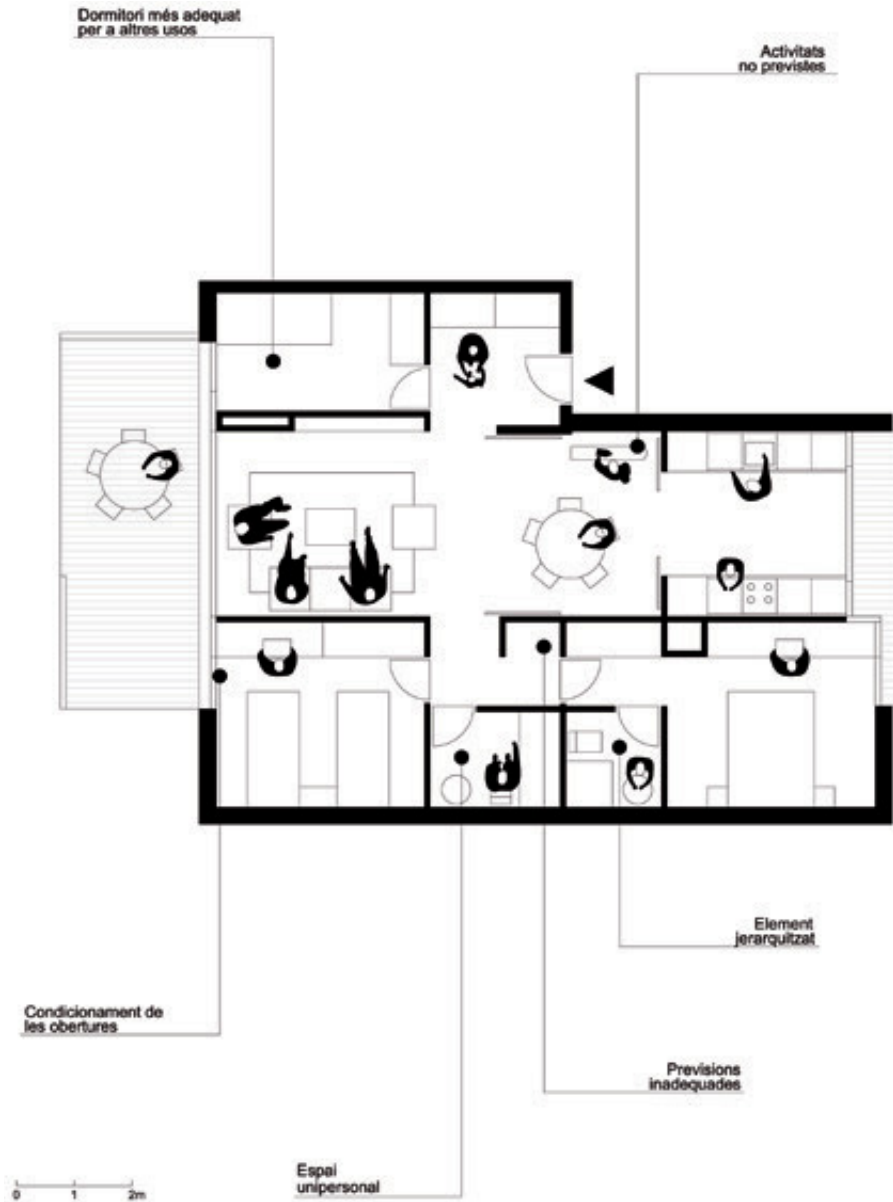
Un dels projectes que millor considera els dormitoris com a àmbits flexibles és l'Edifici G2 de la IV Fase del Bon Pastor. Aquí, l'equip d'arquitectes TAC (Eduard Gascón) proposa dos dormitoris pràcticament equivalents en superfície i condicions, on es pot inscriure una circumferència de 3,2 metres De fet, l'habitatge analitzat disposa d'un tercer dormitori, però clarament diferenciat, per afavorir una altra funcionalitat.

60 habitatges per a afectats urbanístics

Arquitectes: TAC (Eduard Gascón)

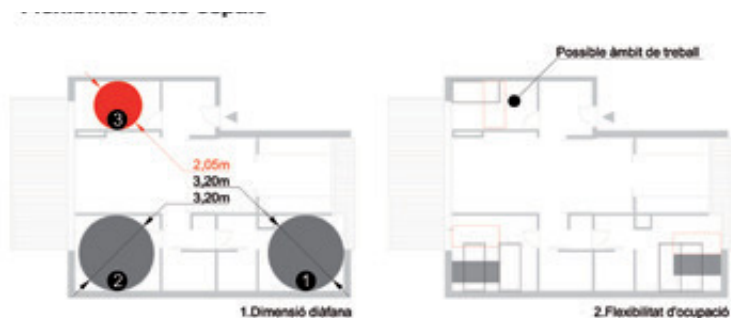

Tipologia

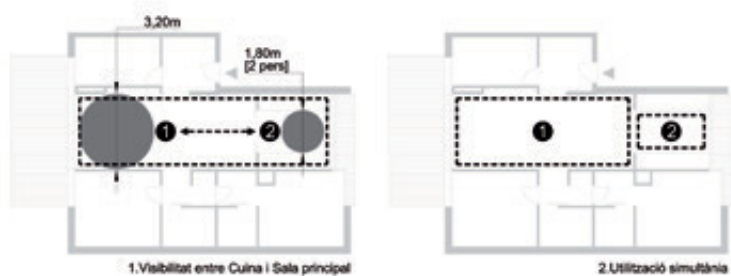

Jerarquies dimensionals

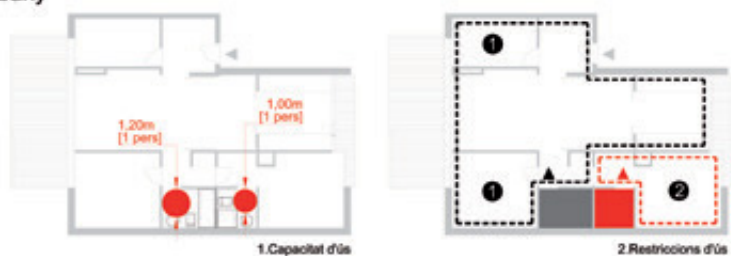
Categoria	Dimensió 1	Dimensió 2	Dimensió 3
1	3.2	3.2	2.2
2	3.2	3.2	2.2
3	3.2	3.2	2.2

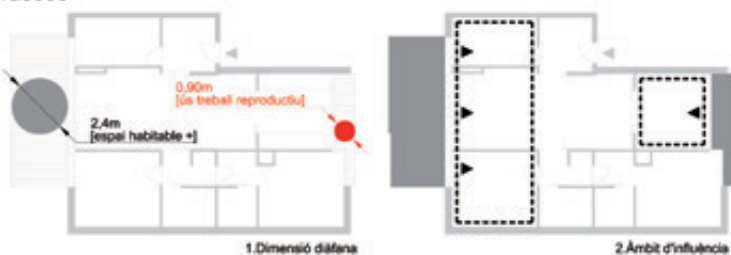
- Visibilitat Sala / Cuina
- Simultaneïtat d'usos
- Centralitat del conjunt

- **Ús simultani**
[1 cambra compartimentada]
- **Ús simultani**
[totes les cambres]
- **Ús assintencial**
- **Ús desjerarquitzat**

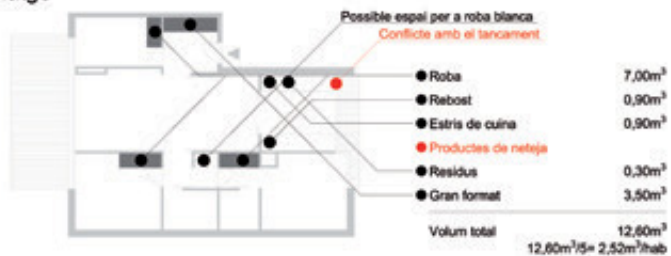

- Ús espai habitable
- Ús emmagatzematge
- Ús treball reproductiu

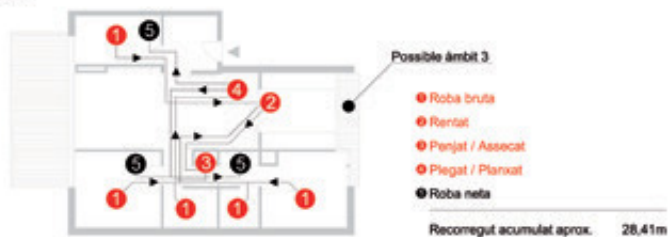

Usos quotidiens

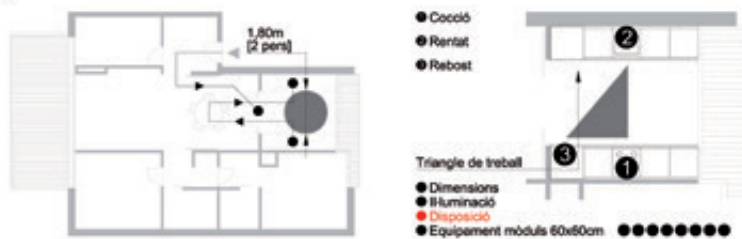
1 Emmagatzematge

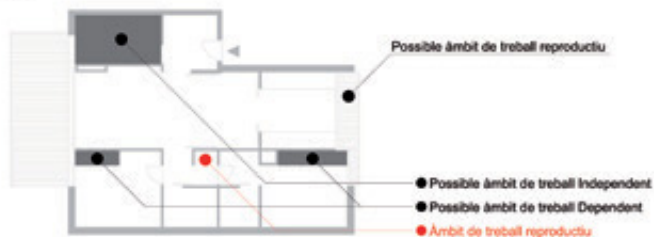
2 Cicle de la roba

3 Eix del menjar

4 Espais de treball

Precisament aquesta qualitat de la centralitat està assolida magníficament en el projecte d'Esteve Terrades a la via Augusta 401-403. En la tipologia proposada, no només la cuina ocupa l'espai central de l'habitatge sinó que l'articulació entre el menjador i la sala afavoreix la màxima adaptabilitat possible de les relacions.

Via Augusta - Via Augusta, 401-403

13 habitatges per a afectats urbanístics

Arquitecte: Esteve Terrades

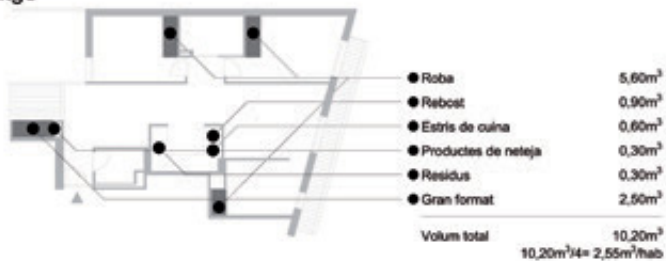

Tipologia

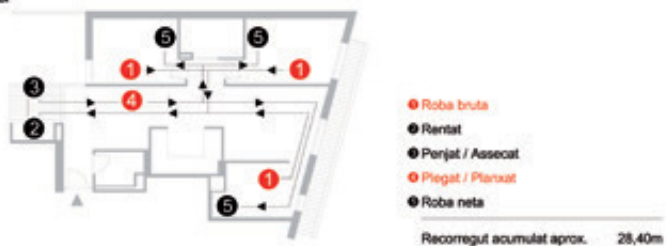

Usos quotidiens

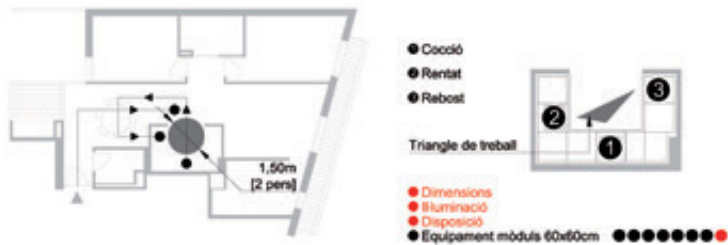
1 Emmagatzematge

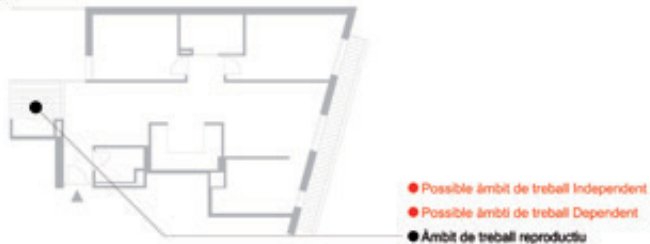
2 Cicle de la roba

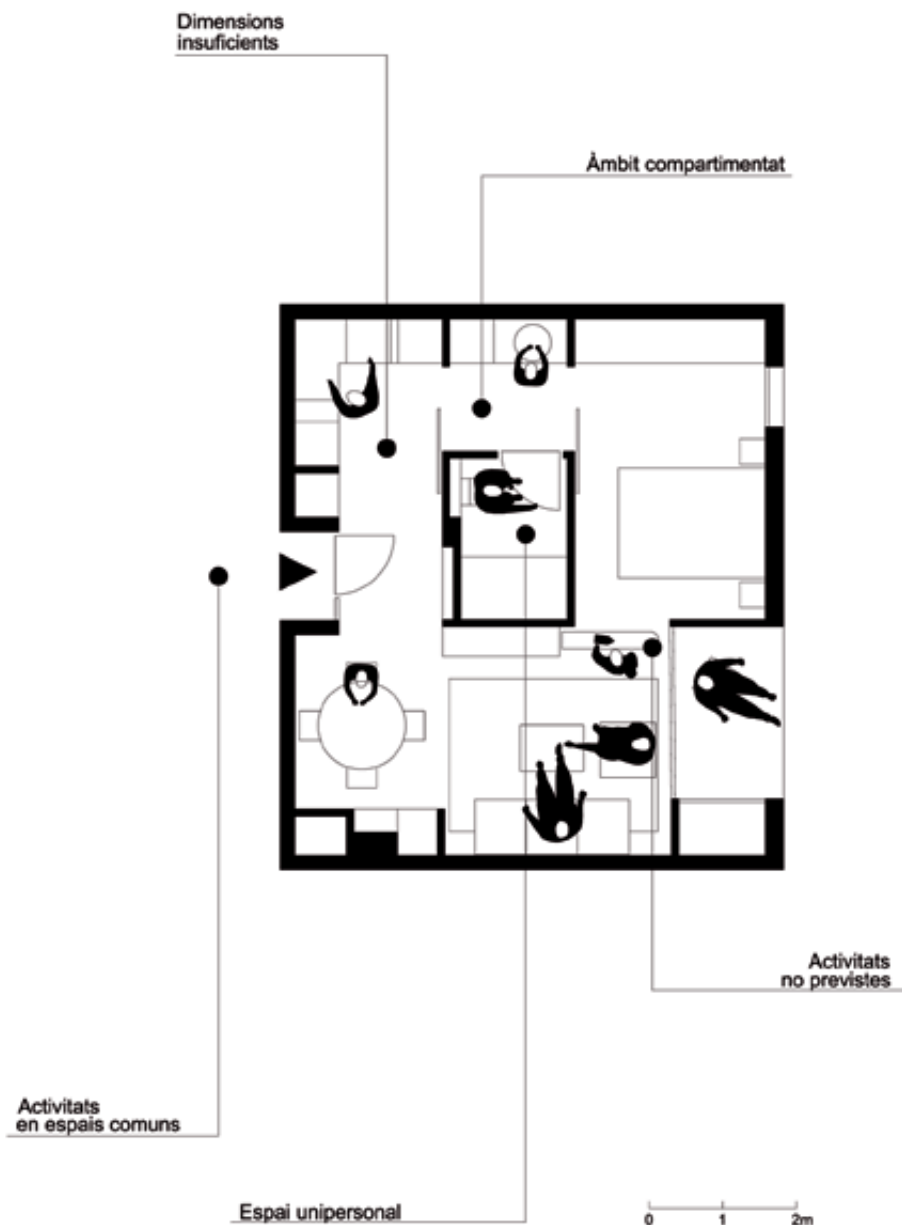
3 Eix del menjar

4 Espais de treball

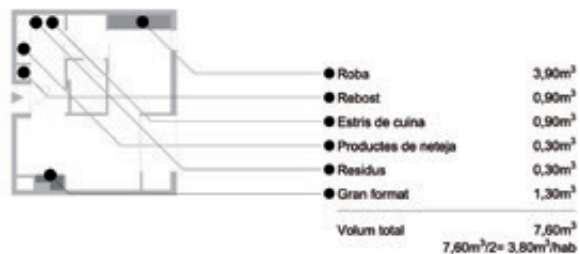

Tipologia

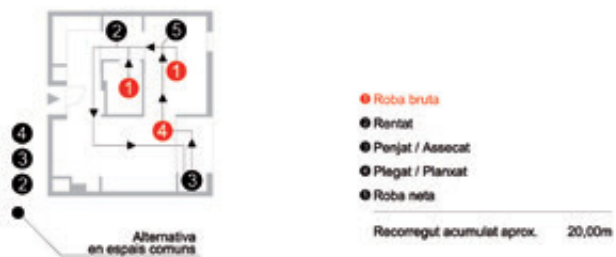

Usos quotidiens

1 Emmagatzematge

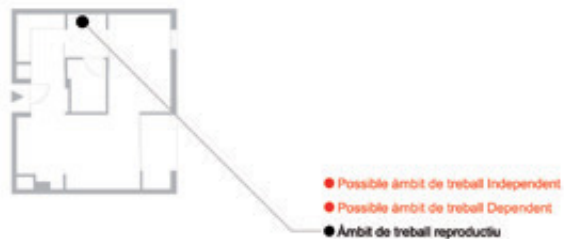
2 Cicle de la roba

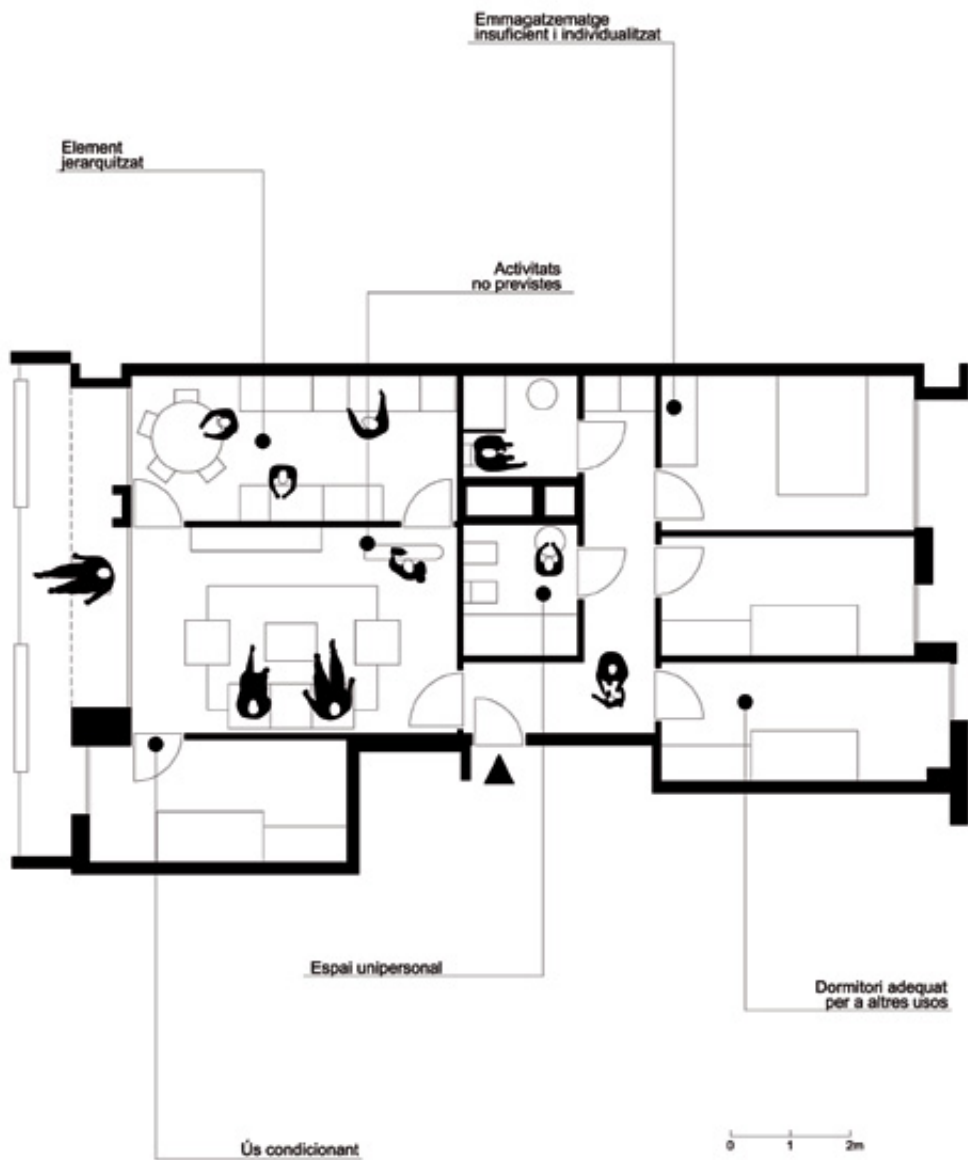
3 Eix del menjar

4 Espais de treball

Tipologia

2 Sala / Cuina

1,20m [1 pers]

3,45m

● Visibilitat S / C
● Simult. d'usos
● Centralitat del c.

1. Visibilitat entre Cuina i Sala principal

2. Utilització simultània

3 Cambres de bany

1,20m [1 pers.]
1,20m [1 pers.]

● Us simultani
[1 cambra compart.]
● Us simultani
[toilete compart.]
● Us assenyalat
● Us desajerarquitzat

1. Capacitat d'ús

4 Balcons / Terrasses

● Ús espai habitable
● Ús emmagatz.
● Ús treball reprod.

0,90m
[ús treball reproductiu]

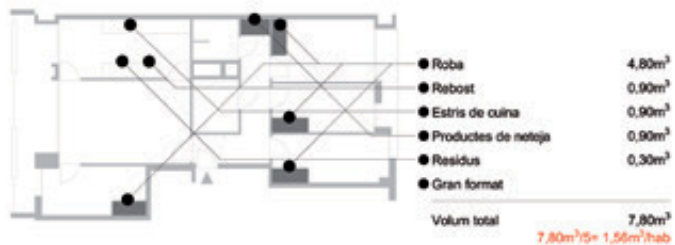
1,75m
[espai habitable]

1. Dimensió mínima

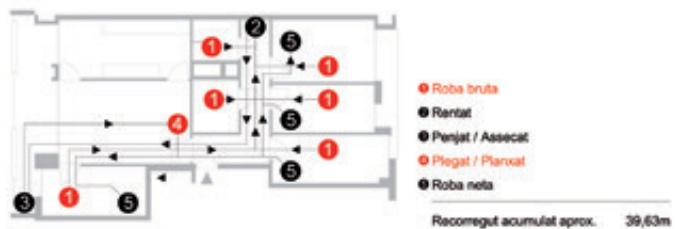
2. Àmbit d'influència

Usos quotidiens

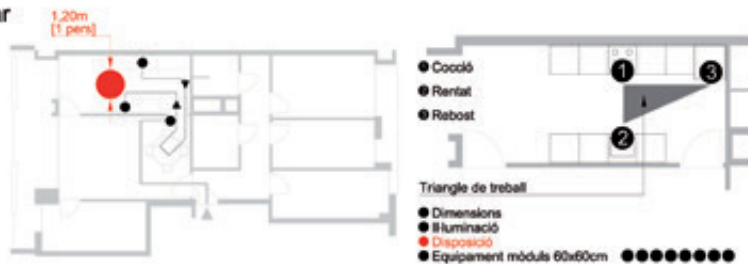
1 Emmagatzematge

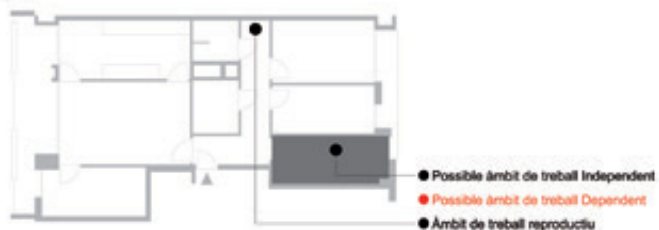
2 Cicle de la roba

3 Eix del menjar

4 Espais de treball

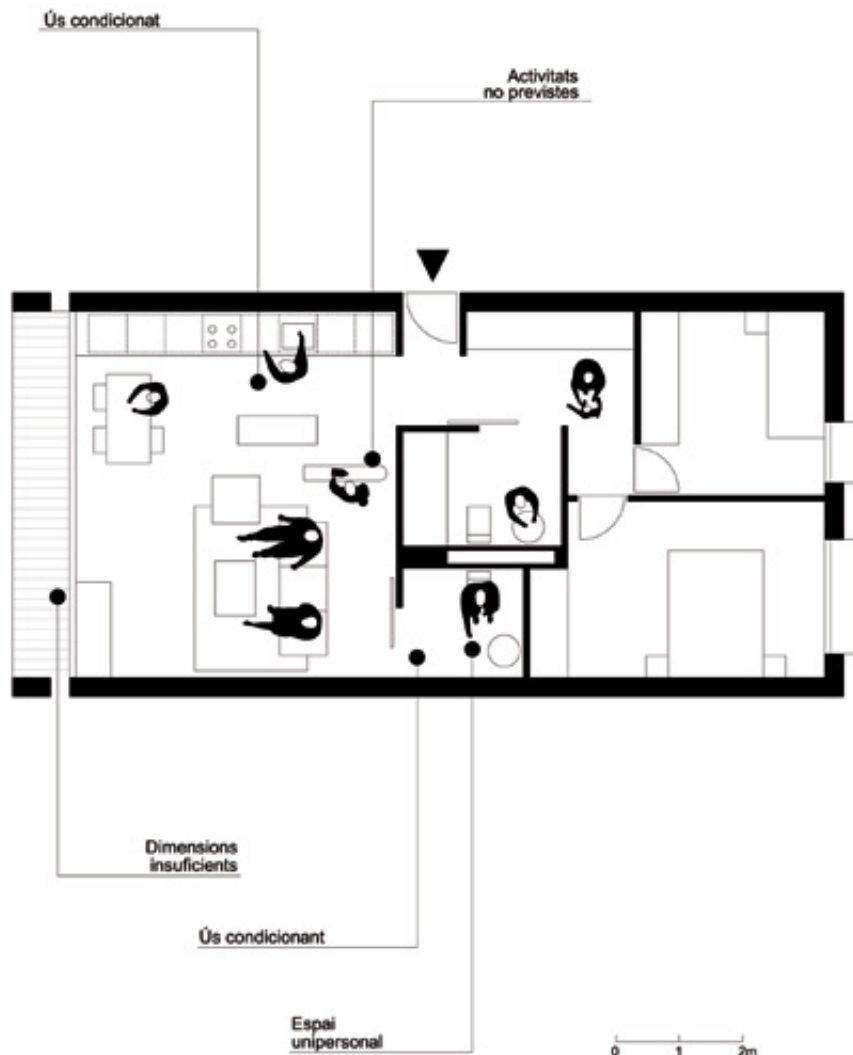
Precisament, el fet que allò que es desa es centri als dormitoris no és un aspecte positiu, atès que aquesta inclusió resta flexibilitat a l'ocupació

Bon Pastor IV fase - Edifici H1 - c

The collage consists of several architectural drawings and a photograph. At the top left is a detailed site plan of a city block, with a black dot marking the location of the building. Below the site plan is a perspective rendering of the building's facade, showing a multi-story structure with a grid of windows. To the right of the site plan is a photograph of the building, showing its modern design and surrounding urban context. At the bottom are two floor plans, one above the other, showing the internal layout of the building with various rooms and corridors.

4. Dirk van den Heuvel, Max Risselada (2007). *Alison y Peter Smithson. De la casa del futuro a la casa de hoy*. Barcelona: Polígrafa.

Tipologia

mateixa i, fins i tot, al funcionament quotidià. Tampoc des d'un punt de vista fisiològic no es recomana dormir al costat d'un espai per desar, identificat com a possible origen d'afeccions al·lèrgiques. Per això, sempre és recomanable la presència d'espais per desar a les zones comuns de l'habitatge.

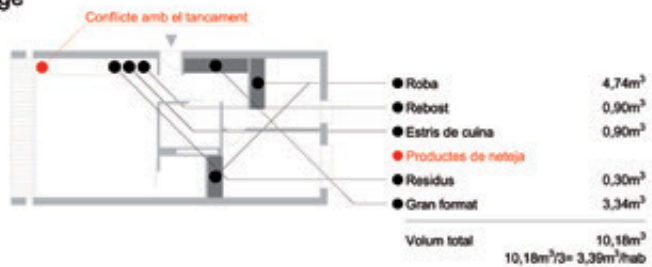
En observar les activitats habituals que tenen lloc a la llar, podem identificar els tipus principals d'emmagatzematge que requereix l'habitatge, sense perjudici d'afegir-hi espais de gran format o trasters adaptables a qualsevol tipus de coses desades.

Sense arribar al percentatge indicat pels Smithson, per desenvolupar aquesta anàlisi hem considerat que cada habitant podria necessitar un espai mínim aproximat de 2,5 metres cúbics per desar-hi coses, distribuït en els diversos àmbits en relació amb la seva funcionalitat.

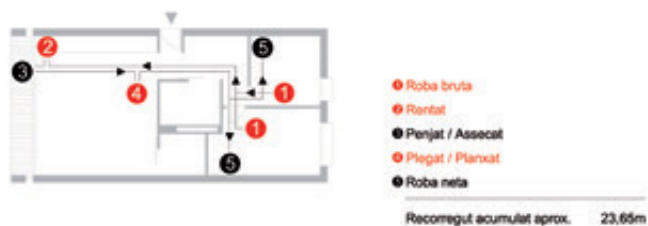
Un bon exemple de previsió d'emmagatzematge podria ser el projecte de l'Edifici H1, de la IV Fase del Bon Pastor, desenvolupat per Alonso, Balaguer, Riera i Arquitectes Associats. En aquest projecte es preveu un ampli espai per desar ubicat en una zona comuna i central de l'habitatge, pròxima a l'accés. El volum d'espai per desar es completa amb armaris a les habitacions i amb un frontal de cuina longitudinal de més de quatre metres. És fàcil comprovar com, amb un catàleg d'espais d'emmagatzematge com aquest, es facilita la distribució dels articles que cal desar.

Usos quotidiens

1 Emmagatzematge

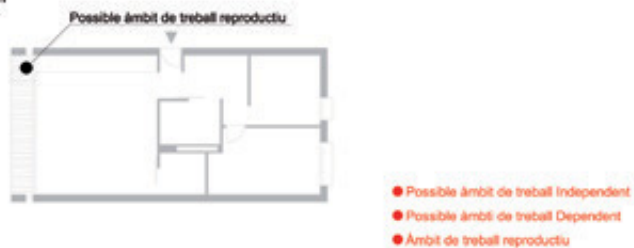
2 Cicle de la roba

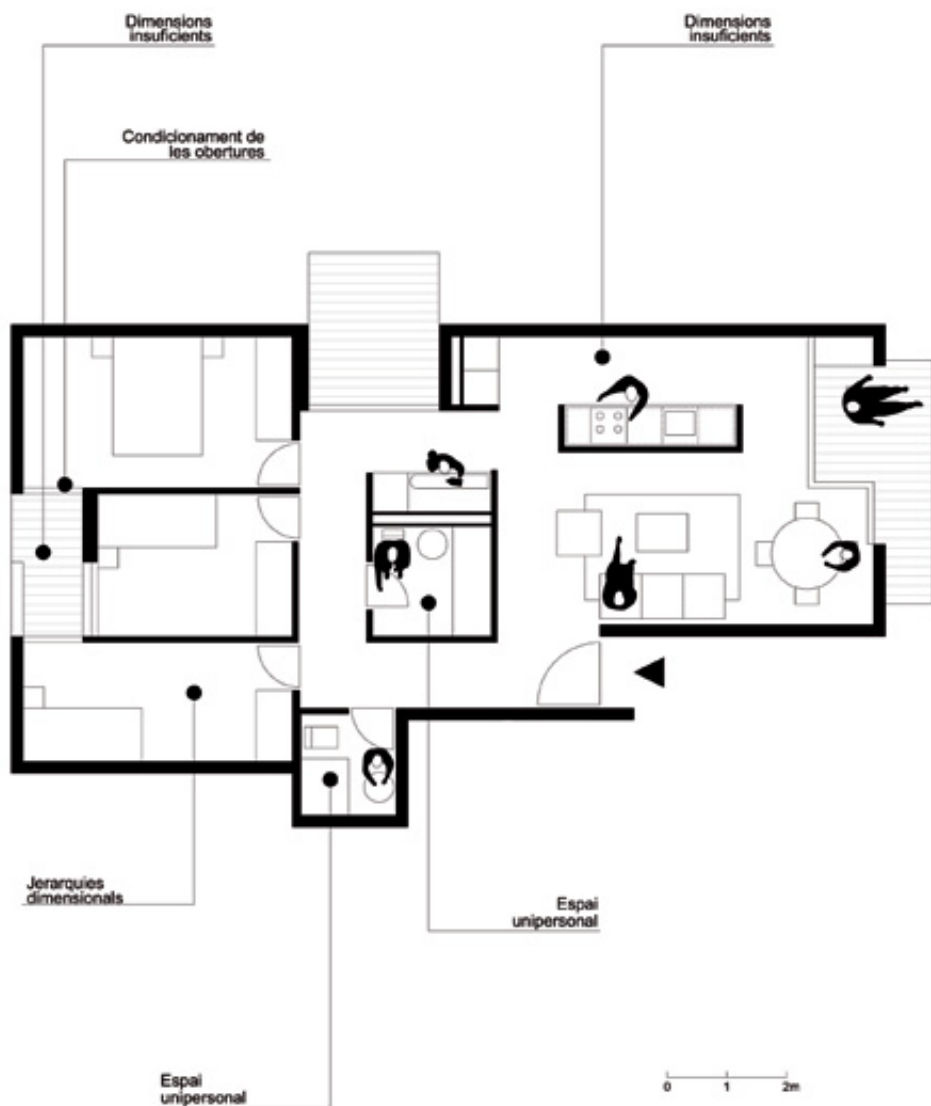
3 Eix del menjar

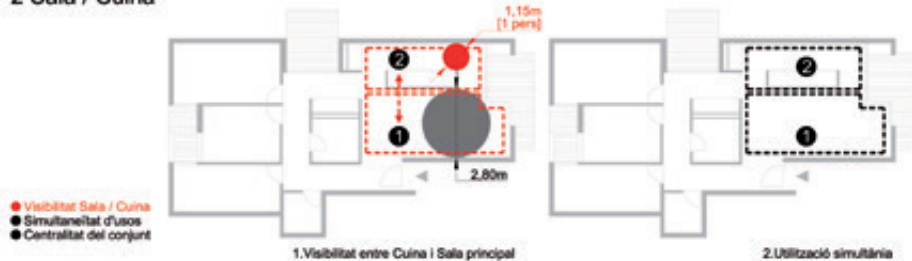
4 Espais de treball

Tipologia

2 Sala / Cuina

● És simultani (1 cambra compart.)
 ● És simultani (totas cambres)
 ● És assistencial
 ● És desjerarquitzat

1. Capacitat d'ús

2. Restriccions d'ús

El diagrama mostra un pla d'edifici amb diverses habitacions i zones comunes. S'indiquen tres tipus d'espais:

- Us espai habitable:** Representat per punts grisos.
- Us emmagatzematge:** Representat per punts negres.
- Us treball reproductiu:** Representat per punts vermells.

Es mostren dimensions específiques:

- 0,90m [Us treball reproductiu]:** Dimensió d'un espai vermell.
- 1,9m [espai habitable +]:** Dimensió d'un espai gris.

La llegenda indica:

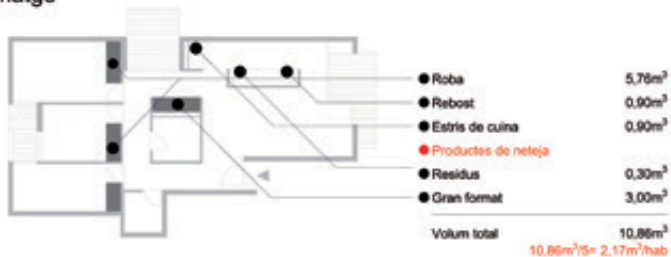
- Us espai habitable
- Us emmagatzematge
- Us treball reproductiu

1. Dimensió d'habitabilitat

2. Àmbit d'influència

Usos quotidiens

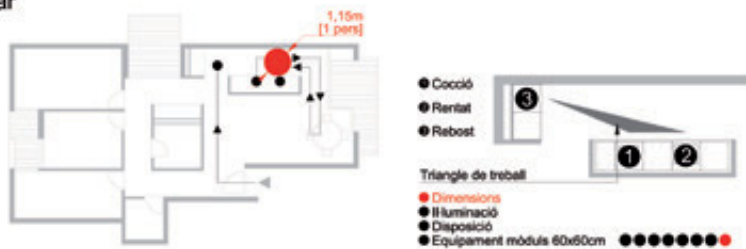
1 Emmagatzematge

2 Cicle de la roba

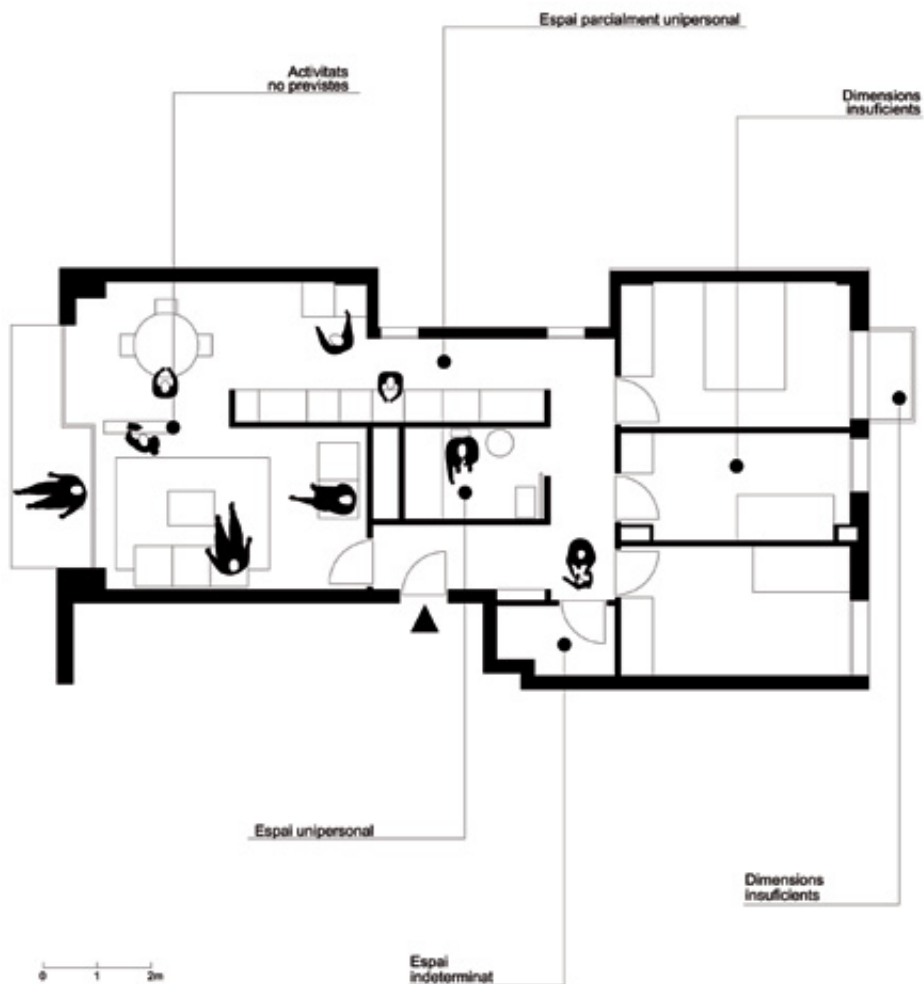
3 Eix del menjar

4 Espais de treball

Tipologia

2 Sala / Cuina

3,10m

0,95m
[1 pers.]

● Visibilitat Sala / Cuina
● Simultaneïtat d'usos
● Centralitat del conjunt

1. Visibilitat entre Cuina i Sala principal

2. Utilització simultània

3. Cambres de bany

● Ús simultani
(1 cambra compartimentada)
○ Ús simultani
(doble cambra)
● Ús assintencial
● Ús desjerarquitzat

1.20m
[1 pers]

1. Capacitat d'ús

Possible segona cambra

2. Restriccions d'ús

4 Balcons / Terrasses

1.50m
[Ús espai habitable]

0.80m

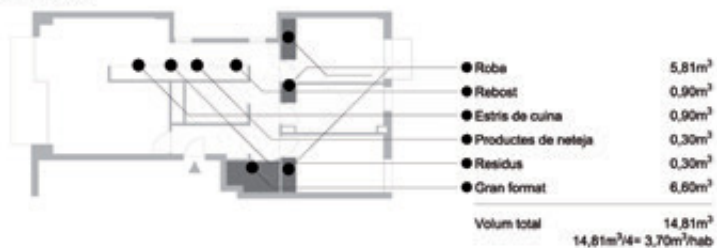
● Ús espai habitable
● Ús emmagatzematge
● Ús treball reproductiu

1. Dimensió bàsica

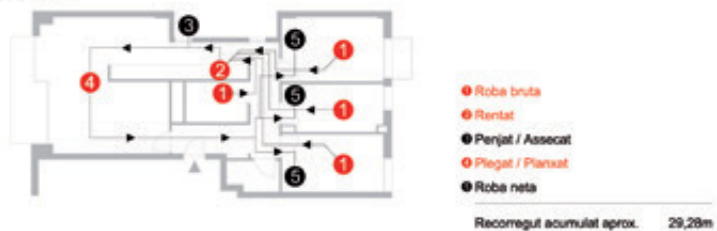
2. Àmbit d'influència

Usos quotidiens

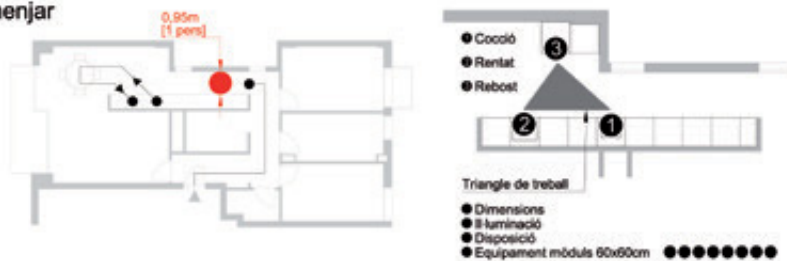
1 Emmagatzematge

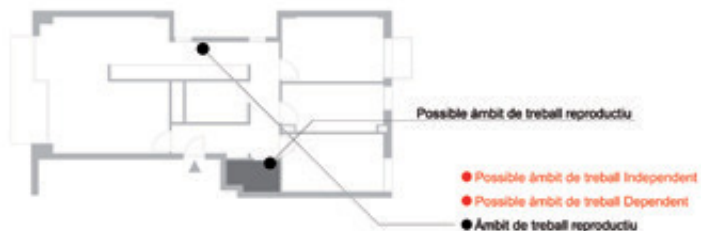
2 Cicle de la roba

3 Eix del menjar

4 Espais de treball

El primer cas és una situació afavorida pel mercat laboral actual, en què una gran quantitat de professionals poden treballar en xarxa sense necessitat de desplaçar-se a un centre específic de treball. Per la configuració tipològica dels habitatges, es poden identificar àmbits espacials que permeten aquestes activitats, ocasionalment de manera independent (sense condicionar l'ús de l'habitatge) i altres vegades com a part d'una habitació o espai comú, però condicionant temporalment l'ús natural d'aquest àmbit.

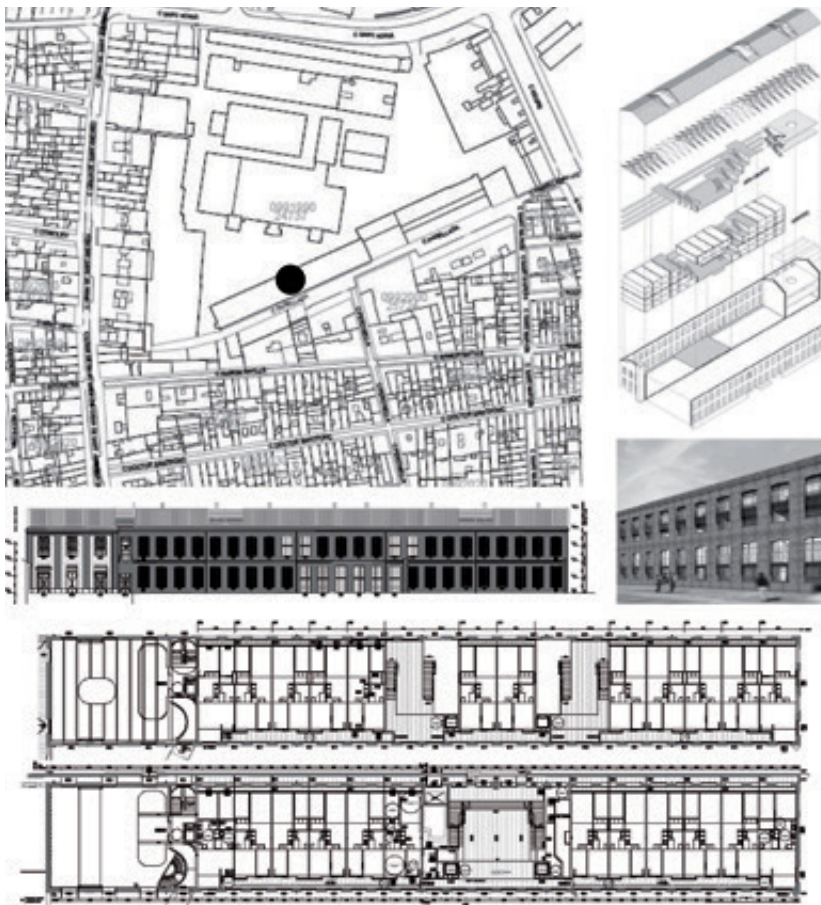
En el segon cas, es tracta d'identificar els àmbits específics de l'habitatge dissenyats d'una manera explícita per fer-hi activitats reproductives, com ara un àmbit de safareig ben relacionat amb totes les activitats del cicle de la roba, un petit espai complementari per al manteniment o, fins i tot, un mínim equipament relacionat amb un espai determinat que permeti dur a terme aquestes funcions.

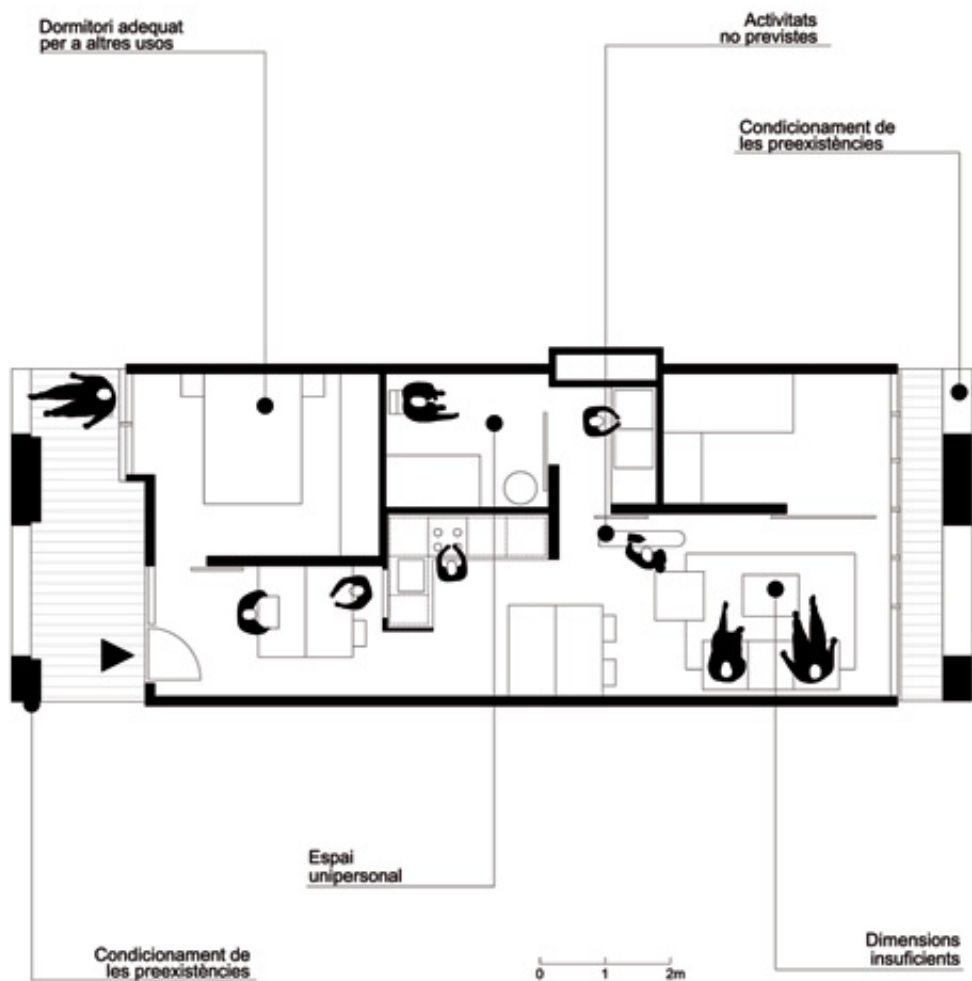
Alguns espais permeten identificar aquests àmbits quan han estat dissenyats amb una certa indeterminació funcional.

Un exemple interessant en aquest sentit podria ser el projecte d'habitatges de Can Fabra, on José Miguel Roldán i Mercè Berenguer proposen una tipologia singular que s'adapta a les preexistències constructives. D'aquesta manera, els espais distribuïts permeten interpretar àmbits adients per al treball autònom al l'habitatge (fins i tot amb un possible accés independent). També es preveuen àrees per a treballs d'àmbit domèstic i treballs reproductius.

Can Fabra - c. Parellada, 9

46 habitatges de lloguer i local Castellrs
Arquitectes: José M. Roldán i Mercè Berenguer

Jerarquies dimensionals

0 1 2 3 4m

1. Dimensió difusa

2. Flexibilitat d'ocupació

● Visibilitat Sala / Cuina
 ● Simultaneïtat d'usos
 ● Centralitat del conjunt

1. Visibilitat entre Cuina i Sala principal

2. Utilització simultània

● Ús simultani (1 cambra compartimentada)
 ● Ús simultani (subir cambra)
 ● Ús assistencial
 ● Ús desjerarquitzat

1.Capacitat d'ús

2.Restrictiions d'ús

● Ús espai habitable
● Ús emmagatzematge
● Ús treball reproductiu

0,65m [ús treball reproductiu]

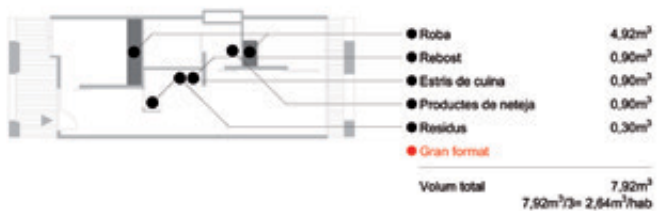
1,75m [espai habitable]

1. Dimensió diàfana

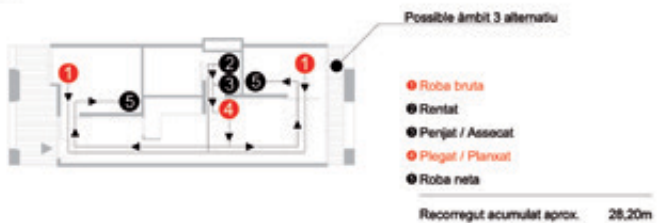
2. Àmbit d'influència

Usos quotidiens

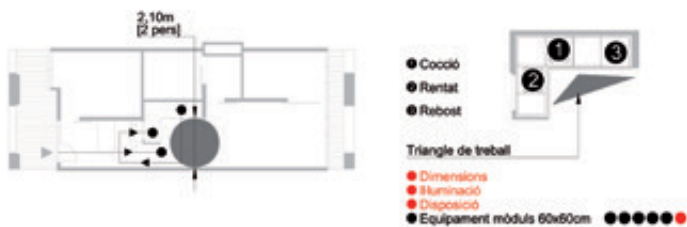
1 Emmagatzematge

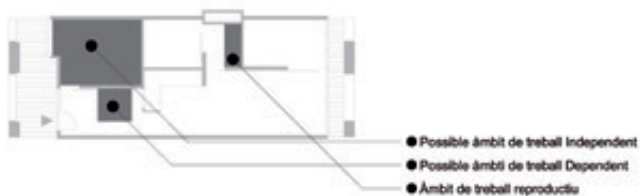
2 Cicle de la roba

3 Eix del menjar

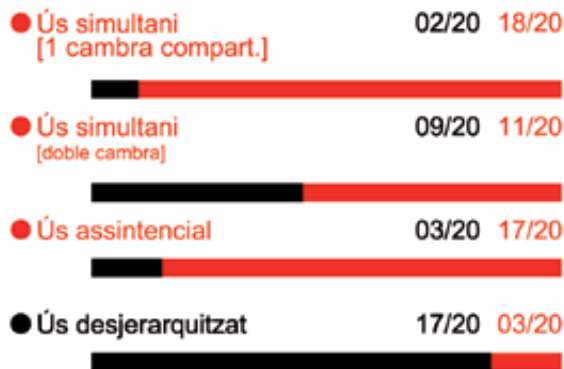
4 Espais de treball

Flexibilitat d'espais

3 Cambres de bany

4 Balcons / Terrasses

Usos quotidiens

3 Eix del menjar

4 Espais de treball

En aquest sentit, s'ha d'insistir en el caràcter específic de l'anàlisi, dirigida explícitament a les unitats residencials. En el conjunt d'un edifici podem trobar aspectes crítics que no han estat analitzats aquí, però amb una incidència relativa, no tan directa en la mirada al voltant de la flexibilitat i les jerarquies de l'espai. En qualsevol cas, el plantejament arquitectònic de l'habitatge col·lectiu permet introduir aportacions tipològiques beneficioses per a les unitats residencials. És per això que la primera recomanació té una incidència en el conjunt de l'edificació.

Ateses les dimensions acotades i ocasionalment molt reduïdes de les tipologies d'habitatge, es pot complementar la superfície i la capacitat funcional de l'habitatge mitjançant espais comuns reservats en l'edifici perquè els utilitzin els seus habitants. Les funcionalitats poden ser diverses: espais d'emmagatzematge, compartimentables o compartits, espais d'esbargiment i oci, espais exteriors comuns, com ara un terrat accessible, o, fins i tot, petits recintes de cotreball o petits tallers.

Les experiències d'habitatge dotacional que es poden veure en alguns dels projectes analitzats

Es recomana incloure-hi espais complementaris polifuncionals, identificables amb un ús que pugui evolucionar al llarg de la vida útil de l'edifici.

En relació amb les característiques dels espais analitzats segons la seva flexibilitat, podem identificar dues recomanacions que resumeixen la resposta a les mancances observades.

En els resultats de l'anàlisi es percep clarament que la distribució de superfícies que majoritàriament plantegen els projectes coincideix amb la regulació de superfícies mínimes indicades en el decret d'habitabilitat vigent en cada moment. Aquesta circumstància causa una gran diversitat dimensional en els dormitoris i uns espais de cuina i unes cambres de bany sovint unipersonals, sense capacitat per compartir-ne l'ús o fer-lo simultani.

Per evitar aquesta situació, seria recomanable incloure un plec tècnic suplementari en les licitacions dels projectes amb una definició de superfícies amb criteris de flexibilitat i d'eliminació de jerarquies: dormitoris equivalents en superfícies i qualitats, cuines amb capacitat per a l'activitat de dues persones i cambres de bany que es puguin compartimentar o convertir en espais assistits en el futur; i tot això sempre des d'una perspectiva de l'habitatge que s'identifiqui pel nombre d'habitants i no pel nombre de dormitoris.

Els espais amb menys condicionament funcional són els més adequats per a l'apropiació individualitzada de cada habitant. Independentment de les dimensions d'aquests àmbits, són adequats per complementar qualsevol ús de l'habitatge (treball, emmagatzematge, dormitori provisional, safareig, etcètera).

Es recomana incloure-hi espais complementaris polifuncionals, identificables amb un ús que pugui evolucionar al llarg de la vida útil de l'edifici. En aquest sentit, també es recomana que els

Façana de la promoció de lloguer social i allotjaments de Tànger, 40.

CAPÍTOL

Si s'analitza, per exemple, què significa preparar un àpat (comprar, transportar, emmagatzemar, elaborar, tractar residus, netejar...) o tenir cura de les criatures (alimentar, acompanyar a l'escola, compartir la criança), les fronteres entre l'espai privat i l'espai públic es converteixen en fluxos de moviment. En aquest contínuum entre els dos mons, els espais comuns, intermedis i les plantes baixes són de gran importància per facilitar la realització d'aquestes tasques de cura i per augmentar la qualitat de vida dels seus habitants.

Aquests espais comuns també permeten que les exigències en metres quadrats dins de l'habitatge siguin inferiors. Si es pot cuinar o rentar la roba en un espai comú de l'edifici, potser ja no caldrà mantenir aquests espais dins de l'habitatge o els requeriments seran mínims. També un espai comú o privat, com una cambra, es pot dissenyar amb entrada independent perquè es pugui llogar o cedir per a usos temporals.

Un altre espai de trobada són els patis d'illa o jardins comunitaris. Un lloc perquè juguin els infants, la ciutadania hi passegi o s'hi trobi el veïnat. Un bon i atractiu disseny d'aquests llocs inclourà espais i equipaments per atendre les necessitats bàsiques: lavabo proper, font d'aigua, llocs per seure, una bona il·luminació, visibilitat i accessibilitat.

Espai comunitari interior illa

Finalment, les plantes baixes obertes al carrer i en comunicació amb l'habitatge són un enllaç clau per a la vida comunitària. Quan l'habitatge està barrejat amb altres funcions, l'activitat domèstica presta la seva energia a tallers, oficines i serveis.⁴ Petit comerç de proximitat, tallers, espais de treball i bars o cafès de barri tenen aquesta doble funció de satisfer les necessitats bàsiques del

Els espais públics haurien d'abastar activitats noves i inesperades més enllà del fet de transitar i comprar. Una ciutat oberta hauria de permetre un partit o una exposició al carrer, una reunió d'adolescents, un sopar del veïnat o una protesta política, i d'aquesta manera permetre l'apropiació de l'espai per part de la ciutadania.

El disseny i la planificació comentats fins ara no són, però, garantia d'èxit. No ho són si per èxit s'entén que l'espai o habitatge permeti socialitzar el treball domèstic i de cura i l'intercanvi generacional i cultural. Les solucions generalistes no funcionen. El que en un lloc o en un moment determinat dona bons resultats pot no fer-ho més endavant, en un altre lloc o en diferents circumstàncies. Les persones i les seves relacions són el fet diferencial que no es pot oblidar, controlar o predir. El teixit social que s'amaga darrere les estructures físiques són les que donen sentit als espais comuns i als espais públics.

L'observació d'aquest teixit social permetrà un millor aterratge en qualsevol intervenció dels hà-

bitats. Cal recollir informació sobre els usuaris i les usuàries i les xarxes socials de les quals formen part, conèixer els seus perfils, les seves relacions, els seus temps i les seves necessitats. La primera opció d'intervenció és la **rehabilitació** d'habitatges. És la més fàcil, perquè ja es coneixen les unitats de convivència que l'habiten i també és l'opció més sostenible.

Un altre moment per fer aquesta tasca són les **memòries socials**, tant d'habitatges com de projectes urbanístics a petita escala. Baixar a l'escala micro i recollir informació tant física com social, quantitativa i qualitativa, permet fer una aproximació al coneixement de les presents i futurs habitants i portar a terme actuacions lligades al territori i la ciutadania que l'habita. En aquesta línia es va treballar la memòria social dins els plecs de contractació en el Comitè d'Innovació de l'Habitatge impulsat per l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona.

Finalment, en el procés de disseny i **construcció**, quan sigui possible, és valuós incorporar-hi les persones de la unitat de convivència. Serà fàcil amb experiències cooperatives (com la que està desenvolupant actualment Lacol) i més complicat en habitatge que sortirà al mercat, però sempre serà interessant apropar-se a les necessitats quotidianes de les persones, a les diverses unitats familiars i les seves formes d'habitar l'espai.

En la mesura que es posa el focus d'atenció en el coneixement dels processos de vida dels diferents col·lectius que habiten i comparteixen les ciutats i es busca la manera de permetre i donar suport espacial i temporal a les seves necessitats, es pot dir que ens apropem a l'hàbitat inclusiu. ©

Façana de la promoció d'habitatges amb serveis per a la gent gran de Quatre Camins (carrer Vista Bella, 7-9).

CAPÍTOL

La font principal de dades per avaluar les diferències en termes d'accés a un habitatge és l'Enques-

El percentatge que suposa la despesa en habitatge es determina en relació amb la renda disponible total de la llar, és a dir, amb la suma dels ingressos de tots els seus membres. Per permetre, a continuació, l'anàlisi en funció de les característiques individuals, como ara el sexe o l'edat, aquest percentatge s'atribueix a cada membre de la llar. Per posar-ne un exemple, en una llar formada per una parella i una nena petita, en el qual les despeses d'habitatge suposen el 10% dels ingressos de la llar, aquest 10% s'atribueix a les tres persones, tant si tenen ingressos propis com si no. Aquest percentatge constitueix un primer indicador que permet avaluar les condicions d'accés a l'habitatge.

Si les despeses en habitatge representen el 40% o més dels ingressos de la llar, es consideren elevats o excessius. El percentatge de persones que formen part de llars amb unes despeses excessives en habitatge constitueix un segon indicador.

2.1. La despesa en habitatge de dones i homes

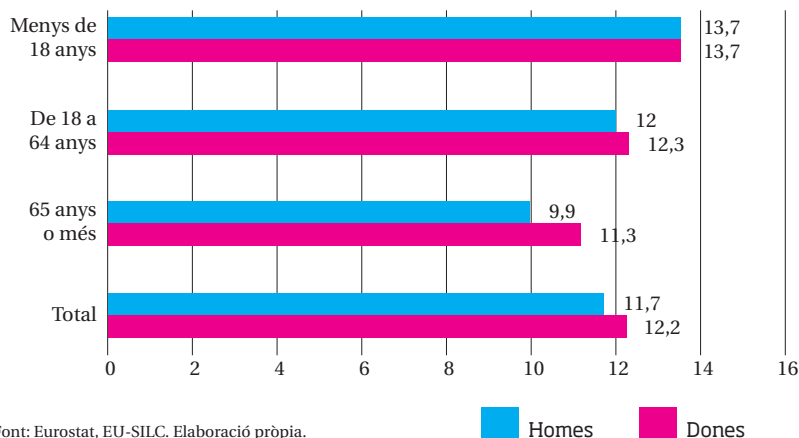
El pes de la despesa en habitatge en l'economia familiar és lleugerament més alt per a les dones que per als homes. El 2016, les despeses d'habitatge van representar el 12,2% dels ingressos per a les dones i l'11,7% per als homes. Aquesta mateixa diferència s'observa, amb poca variació, en tot el període 2008-2016.

Aquesta diferència entre homes i dones no es distribueix d'una manera uniforme en tots els trams d'edat. Així, el 2016, no s'observa cap diferència per sexe en les persones de menys de 18 anys, i hi ha una diferència de 0,3 punts percentuals entre dones i homes de 18 a 64 anys.

Ano	Total (milhares)	Homes (milhares)	Donos (milhares)
2008	10,5	9,8	10,5
2009	11,5	10,8	11,5
2010	11,5	10,8	11,8
2011	12,0	11,5	12,2
2012	12,8	12,5	13,0
2013	13,2	12,8	13,2
2014	12,8	12,2	12,8
2015	12,5	12,2	12,8
2016	11,5	11,2	11,8

Font: Eurostat, EU-SILC. Elaboració pròpia.

Fig. 2. Percentatge mitjà d'ingressos destinats a l'habitatge, per sexe i edat. Espanya, 2016

Font: Eurostat, EU-SILC. Elaboració pròpia.

Una diferència clara entre dones i homes només s'observa en la població de més de 64 anys. En aquest segment de població, el 2016, els homes, de mitjana, dediquen el 9,9% dels seus ingressos a l'habitatge, i les dones, l'11,3%, o, dit d'una altra manera, les dones dediquen el 14% més dels ingressos a pagar l'habitatge que els homes.

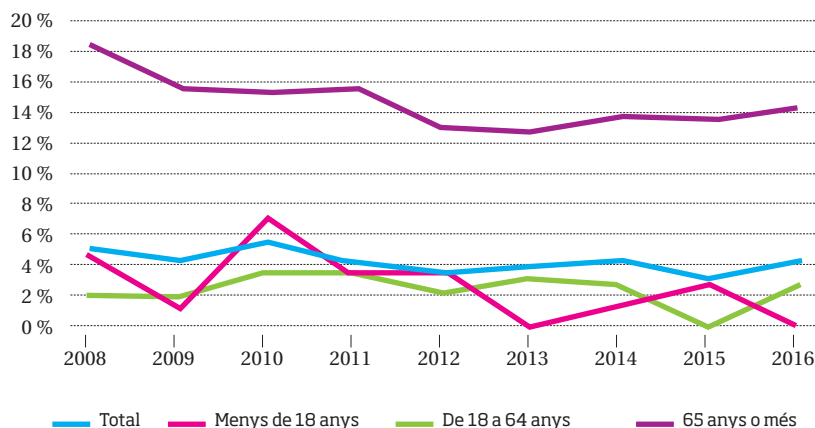
Tot i que aquestes diferències fluctuen depenent dels anys, en tots els anys es pot observar una diferència important entre dones i homes en el segment d'edat de més de 64 anys, i una diferència reduïda o poc consistent en la resta de trams d'edat.

L'índex presentat fins ara representa el percentatge que suposa la despesa en habitatge respecte als ingressos de la llar. A continuació, es presenten les dades del segon indicador, que expressa el percentatge de persones que viuen en llars on la despesa en habitatge representa una càrrega excessiva, perquè constitueix el 40% o més dels ingressos de la llar.

L'examen d'aquest segon indicador confirma els resultats anteriors. En la població de persones joves i la població entre 18 i 64 anys d'edat, no s'observa una diferència important ni sistemàtica per sexe. En canvi, per sobre de 64 anys, el percentatge de dones afectades per una despesa excessiva en habitatge està clarament per sobre del percentatge d'homes en aquesta situació, en tots els anys de la sèrie. El 2016, el percentatge de dones (4,4%) gairebé duplica el d'homes (2,3%) en aquest segment d'edat.

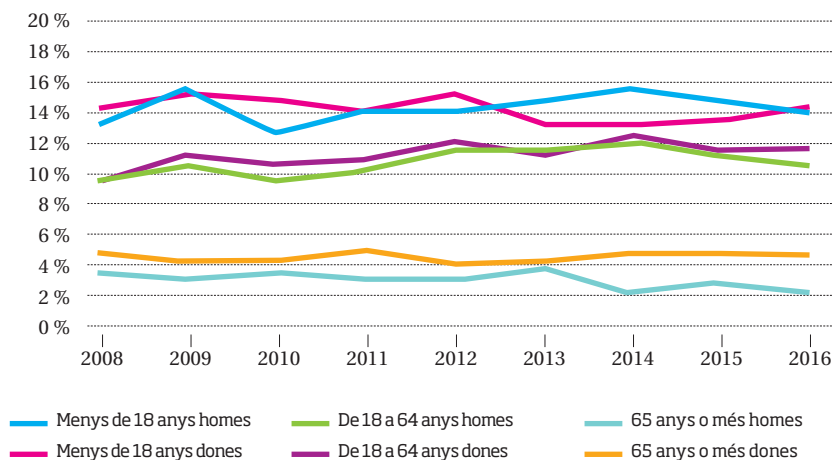
En resum, s'observa una diferència no gaire important, per bé que sistemàtica, entre dones i homes respecte al pes de les despeses d'habitatge sobre els ingressos de la llar. Aquesta diferència es deu principalment al segment de persones de més de 64 anys. En la població fins a 64 anys, la diferència per sexe és menys important o no és consistent.

Fig. 3. Diferència entre la part d'ingressos destinats al pagament de l'habitatge per part de dones i homes, segons l'edat. Espanya

Diferència, en %, entre la proporció mitjana d'ingressos destinats al pagament de l'habitatge per part de dones i homes. Font: Eurostat, EU-SILC. Elaboració pròpia.

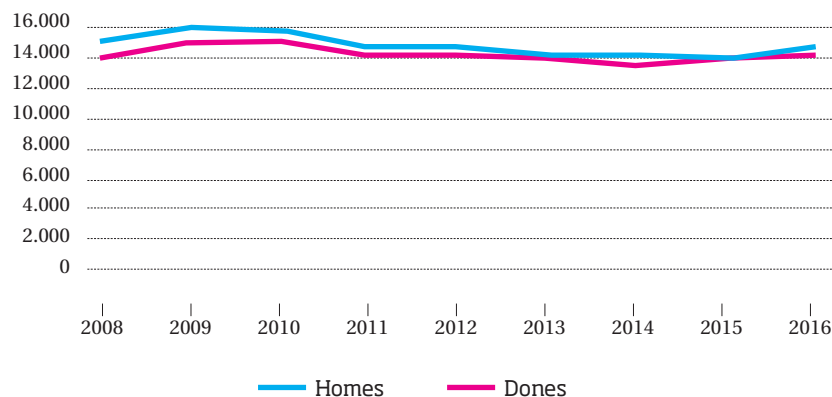
Figura 4. Proporció (en %) de llars amb despesa excessiva en habitatge, per sexe i edat. Espanya

Font: Eurostat, EU-SILC. Elaboració pròpia.

El percentatge de dones i homes que viuen en habitatges massa petits també és força similar. El 2016, el 5,5% de les dones i el 5,3% dels homes viuen en un habitatge amb espai insuficient per a la llar.

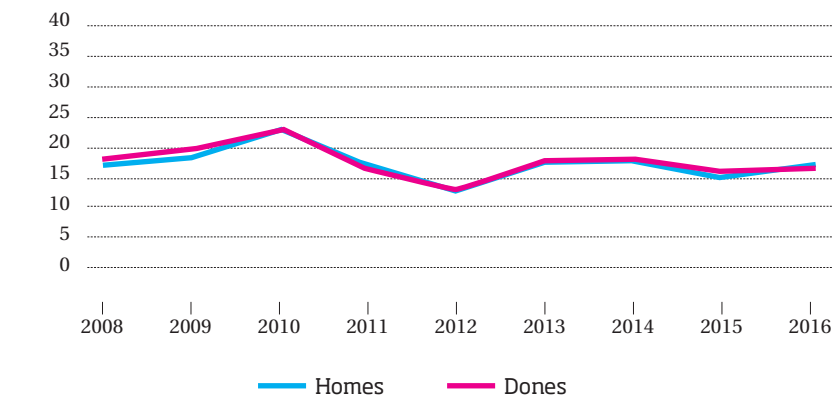
Fig. 5. Renda mitjana per unitat de consum de la llar, per sexe.

La unitat de consum (UC) permet comparar els ingressos de llars d'una mida i una composició diferent, ja que té en compte les economies d'escala en llars pluripersonals. Una llar unipersonal equival a una UC; en una llar pluripersonal, cada persona addicional suma 0,5 UC si té més de 14 anys, i 0,3 UC fins a 14 anys.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Elaboració pròpia.

Fig. 6. Població (en %) que viu en habitatges amb deficiències, per sexe.

Com a deficiència, es consideren problemes estructurals com ara goteres, humitats en parets, terres, sostres o fonaments, o bé podridura en terres, marcs de finestres o portes.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Elaboració pròpia.

Finalment, tampoc no s'aprecia una diferència en relació amb la satisfacció global amb l'habitatge. Aquest aspecte es va incloure en l'Enquesta de condicions de vida el 2013, en un mòdul sobre benestar.

La satisfacció mitjana amb l'habitatge el 2013 era de 7,3 punts tant per a les dones com per als homes, en una escala de 0 (gens satisfet/a) a 10 (plenament satisfet/a).

En resum, els indicadors valorats no permeten observar indicis d'una diferència de qualitat en els habitatges en els quals viuen dones i homes.

3. Col·lectius particulars: persones grans, persones joves no emancipades, llars monoparentals

Després de l'examen de la situació d'accés a un habitatge per al conjunt de dones i homes, a continuació s'analitzaran tres col·lectius particulars: persones grans, llars monoparentals i persones joves, des de la perspectiva de gènere.

3.1. La despesa en habitatge de dones i homes grans

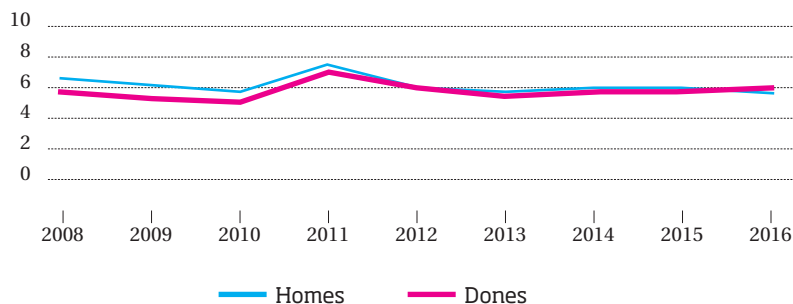
Les dades han permès observar una diferència en el percentatge dels ingressos que dediquen les dones i els homes de més de 64 anys a l'habitatge. Seguidament, s'examina amb més detall la situació d'aquest segment de població, per determinar causes que puguin explicar aquesta diferència.

Entre els factors causals possibles, d'una banda, hi destaquen les diferències importants en l'import de les pensions entre dones i homes i, de l'altra, una proporció més alta de dones de més de 64 anys que viuen soles.

La pensió mitjana de les dones de més de 64 anys és de 729,52 euros, un 37% menys que la pensió mitjana dels homes d'aquesta edat, que és de 1.152,55 euros, segons les dades de la Seguretat Social de data de l'1 d'abril de 2018.

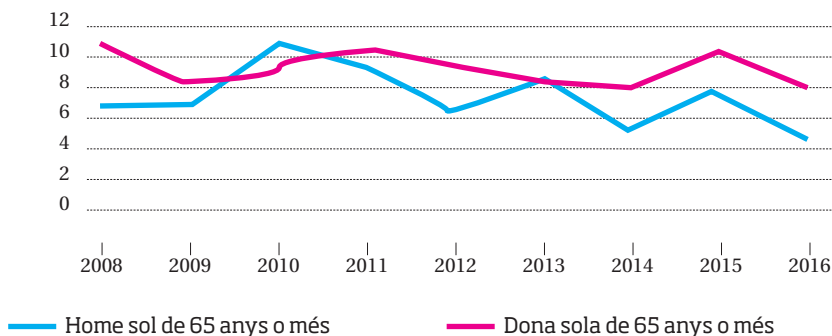
Un efecte d'aquesta desigualtat de les pensions sobre el pes de les despeses d'habitatge s'hauria

Fig. 7. Població (en %) amb falta d'espai a l'habitatge, per sexe.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Elaboració pròpia.

Fig. 8. Població de més de 64 anys (en %) amb una despesa excessiva en habitatge, per sexe.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Elaboració pròpia.

de poder detectar en les llars unipersonals en particular. En el cas de llars compostes per una parella, ambdues pensions contribueixen al pagament de les despeses de l'habitatge.

Segons les dades de l'Enquesta de condicions de vida, efectivament s'observa una diferència entre llars unipersonals de dona i d'home de més de 64 anys, de manera que el pes de les despeses en habitatge és més alt per a les dones. El 2016, la

D'altra banda, hi ha una proporció més alta de dones de més de 64 anys que viuen soles que no pas d'homes. Atès que la càrrega que representen les despeses d'habitatge és més gran a les llars unipersonals, aquesta distribució desigual produeix un augment de la càrrega mitjana en el col·lectiu de les dones, que no es deu a una diferència per sexe sinó a la mida de la llar. Així, es tractaria d'un efecte estadístic, sense relació amb una diferència per sexe.

Ambedós factors (la diferència en les pensions d'homes i dones i l'efecte estadístic pel fet que hi ha un nombre més alt de llars unipersonals femenines) s'han de tenir en compte per explicar el pes diferent de les despeses d'habitatge segons el sexe. Sens dubte, hi intervenen igualment altres factors.

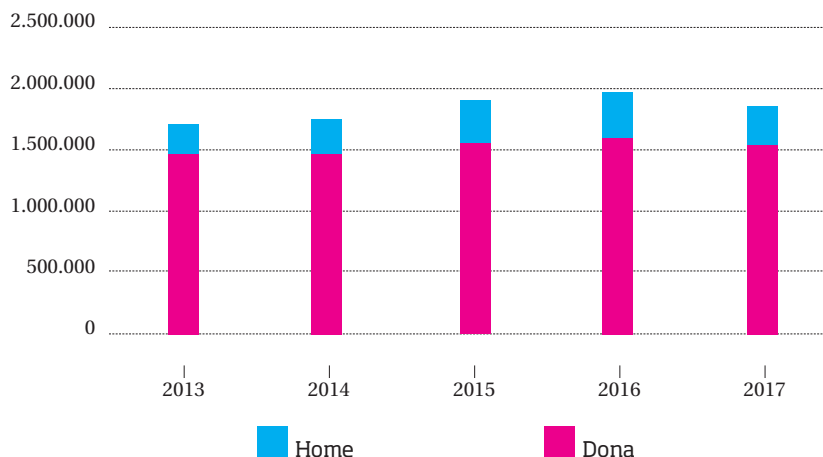
En termes de política de gènere, seria interessant examinar amb més detall el possible efecte discriminatori de les pensions sobre l'accés a l'habitatge de les dones de més de 64 anys.

3.2. L'accés a l'habitatge de llars monoparentals

Més del 80% de les llars monoparentals estan encapçalades per una dona i les dades dels darrers cinc anys no indiquen que aquest desequilibri estigui canviant. Per tant, és un col·lectiu que necessàriament s'ha de tenir en compte en l'anàlisi de l'accés a l'habitatge des de la perspectiva de gènere.

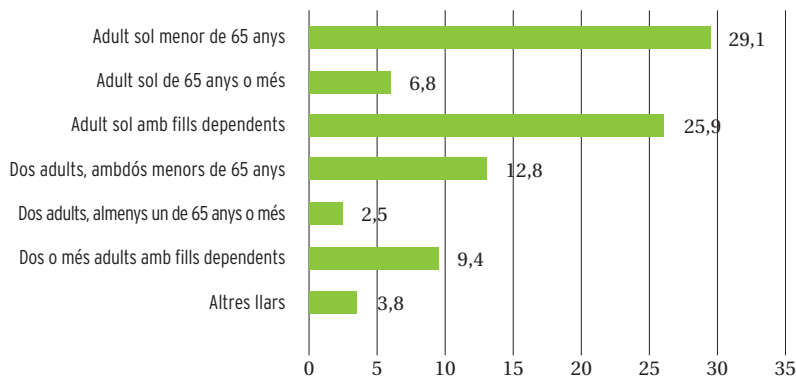
L'any 2016, el percentatge de població de més de 16 anys amb una despesa excessiva en habitatge que vivia en llars monoparentals (25,9%) només va ser superat per la proporció de llars unipersonals en aquesta mateixa situació (29,1%).

Fig. 9. Llars monoparentals, per sexe de la persona adulta.

Font: INE, Enquesta contínua de llars, mostra a un any. Elaboració pròpia.

Fig. 10. Població (%) amb despesa excessiva en habitatge, per tipus de llar, 2016.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Població de 16 anys i més. Elaboració pròpia.

Font: INE, Enquesta de condicions de vida. Població total. Elaboració pròpia.

Font: INE, Enquesta de població activa, 2017. Elaboració pròpia.

L'anàlisi de la situació de l'accés a l'habitatge del conjunt de dones i homes permet observar que el pes de la despesa en habitatge per a l'economia familiar és lleugerament més alt per a les dones que per als homes. El 2016, les despeses d'habitatge van representar el 12,2% dels ingressos per a les dones i l'11,7% per als homes. Aquesta mateixa diferència s'observa, amb poca variació, en tot el període 2008-2016.

L'anàlisi per edat permet constatar que les diferències entre dones i homes respecte a les despeses d'habitatge es troben principalment en el segment d'edat de més de 64 anys, i amb prou feines es percep en els segments de persones de menys de 18 anys o entre 18 i 64 anys.

Les dones encapçalen més del 80% de les llars monoparentals. Segons les dades, queda clara la necessitat que els poders públics prestin una

Sembla que la diferència del pes de les despeses d'habitatge entre dones i homes de més de 64 anys reflecteix, en part, la desigualtat de les pensions d'homes i dones i, en part, un efecte estadístic causat per una proporció més alta de llars unipersonals femenines.

atenció particular a aquestes llars, de les quals un percentatge important suporta una despesa excessiva en habitatge, pateix manca d'espai o viu en un habitatge deficient.

Una política d'ajuda a l'accés a l'habitatge centrada en les llars monoparentals femenines podria arribar a generar unes condicions millors per a les dones que per als homes al capdavant d'una llar monoparental. Amb això es podria generar un incentiu perquè les dones encapçalessin les llars monoparentals, la qual cosa aniria en contra d'una perspectiva d'igualtat de gènere més àmplia, que busca equilibrar el nombre de dones i d'homes responsables de les llars monoparentals.

De manera general, es pot assenyalar que les dades examinades ofereixen una imatge fixa de la situació de la dona respecte a l'accés a l'habitatge, però no aconsegueixen captar l'evolució que ha conduït a aquesta situació i que podria amagar un recorregut discriminatori. Per exemple, seria possible que el recorregut residencial de les dones estigués determinat, més que no pas el de l'home, per la necessitat de compensar uns ingressos personals insuficients a través de l'associació amb una altra persona. ☐

La promoció d'habitatges amb serveis per a la gent gran de Glòries està formada per tres edificis units.

CAPÍTOL

04 "La Comunitat Habitacional", desdibuixant els límits entre l'espai públic, el lloc col·lectiu i l'activitat domèstica

Presentació

Les integrants de CIERTO ESTUDIO som un equip de sis joves arquitectes en constant experimentació, que treballem en els camps de l'arquitectura, el disseny, la cultura i la recerca. L'estudi és una aposta en comú on imaginaris diversos es fonen en un projecte amb molt de caràcter. Fundat el 2014 a Barcelona, està format per Marta Benedicto, Ivet Gasol, Carlota de Gispert, Anna Llonch, Lucía Millet i Clara Vidal.

L'essència de l'estudi es basa a conceptualitzar conjuntament les propostes i a desenvolupar-les en equips de treball més reduïts en el marc d'una estructura totalment horitzontal. Així, es potencia el contagi mutu en pro d'aconseguir el millor resultat, tant estètic com funcional.

Antecedents

"La comunitat habitacional" és la proposta de Certo Estudio i l'arquitecte Franc Llonch per al concurs "Illa Glòries" que va resultar guanyadora del primer premi, amb l'encàrrec consegüent de l'ordenació urbana del conjunt i la construcció d'una de les quatre unitats de projecte que componen l'illa. Al concurs, de caire internacional i amb prop de cent treballs presentats, hi van participar les entitats veïnals que van actuar com a membres del jurat. Els altres tres guanyadors són: l'equip format pels estudis Haz Arquitectura, Bayona Valero Arquitectes Associats, Cantallops Vicente Arquitectes i Ensenyat-Tarrida Arquitectes; el tàndem format per Pau Vidal i Estudio Vivas Arquitectos, i l'estudi sevillà SV60 Arquitectos.

L'excepcionalitat del concurs posa de manifest que s'estan produint canvis en la manera de concebre l'habitatge. Fins i tot l'Administració pública incorpora nous criteris a l'hora de plantejar promocions futures que s'adeqüin als mo-

dels socials actuals. És evident que la diversitat de circumstàncies familiars dona lloc a maneres de viure i convida diferents i que l'arquitectura ha de saber oferir una resposta a les necessitats del present.

Urbanisme de proximitat

L'habitatge no només es construeix des de dins cap enfora, sinó també mitjançant la ciutat i els espais urbans que aquesta ofereix. La transició entre l'espai públic i el privat proporciona un ventall ampli de situacions que van des d'allò més exposat a allò més íntim, i els espais compartits han de prendre més protagonisme en les ciutats d'avui.

Aquest conjunt d'habitatges es concep com una illa de transició urbana, de manera que la seva condició residencial no li impedeix adoptar un rol urbà rellevant a la ciutat. Així, es projecta una peça que dona continuïtat a la trama consolidada de l'Eixample i, a la vegada, genera un front nou a la plaça de les Glòries, a més d'oferir diversos graus de permeabilitat intencionada en el seu contacte amb el carrer. En el nivell urbà, s'obre un pas de vianants que travessa l'illa i perllonga un recorregut incipient que neix a la Diagonal i desemboca en l'accés principal del Mercat dels Encants. En un segon ordre, s'obren passos que donen accés a dos grans patis comunitaris, que, a resguard de l'activitat pública i per a ús dels veïns i veïnes, configuren l'avantsala als nuclis de comunicació vertical dels edificis. Si bé aquests passos són d'accés per a veïns i veïnes, no deixen de configurar la façana urbana del conjunt i d'oferir visuals que desdibuixen la separació entre l'espai públic i el col·lectiu. A més, la seva disposició equilibrada produeix un esmicolament natural de la planta baixa, que dona lloc a una activitat comercial d'escala mitjana i petita.

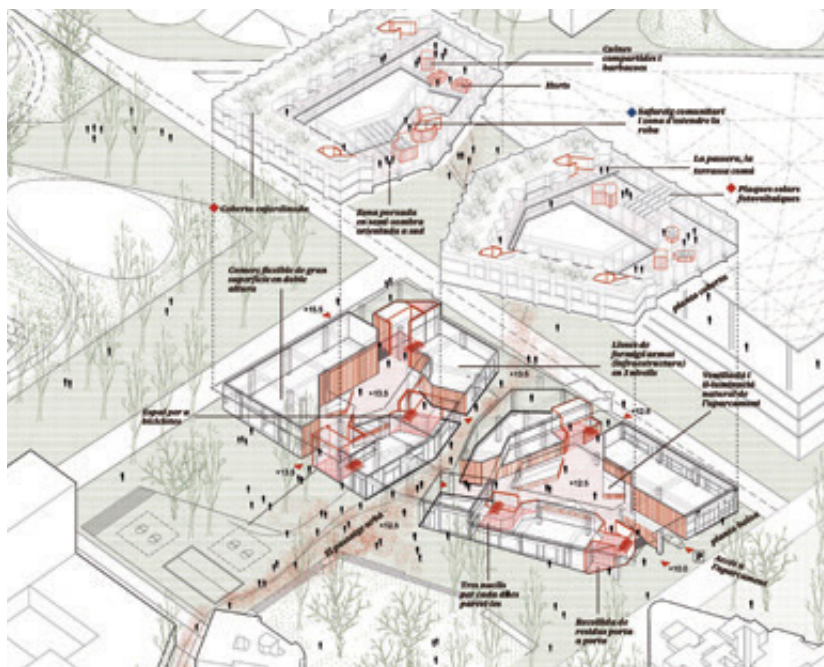
D'altra banda, la configuració mateixa de l'illa, que agrupa quatre unitats de projecte en un únic conjunt, que és unitari en la volumetria però heterogeni en la composició de peces, col·labora a generar una concepció pluralitzada de la ciutat. El contacte entre les promocions d'habitatge que comparteixen patis, accessos, passarel·les i cobertes configura una comunitat rica i cohesionada en la seva diversitat. Finalment, tota aquesta amalgama de relacions urbanes descrites, domèstiques i col·lectives, es transmeten en la façana de l'edifici, que divulga la seva condició de contenidor de biodiversitat urbana.

Quan l'espai col·lectiu troba l'espai domèstic

Apostem per l'habitatge col·lectiu i, per això, proposem una estratègia d'accessos als habitatges que fomenti el sentiment de comunitat. Com s'explica en l'estratègia urbana, des dels carrers contigus i el passatge urbà s'accedeix a l'interior dels dos patis d'illa que comparteixen les quatre unitats de projecte. D'aquesta manera es promou la relació entre les diverses promocions que, a través dels patis, comparteixen espais de lleure equipats amb bancs, jocs infantils, estacionament de bicicletes, etcètera. També es fomenta la relació veïnal a través de les generoses passarel·les que

connecten totes les plantes d'habitatge, independentment del règim de tinença de cada promoció, i que culminen el seu recorregut en les cobertes del conjunt. Segons l'orientació i la posició, les cobertes es destinen a ubicar-hi captadors solars i elements tècnics, o queden reservades per a ús i gaudi del veïnat i disposen d'hortos i zones d'estendre i de lleure.

L'espai de les passarel·les, a cavall entre la comunitat i l'entorn domèstic, es projecta generós i amb la millor orientació per fomentar-ne l'ús. La seva condició de balcó col·lectiu les converteix en un lloc vetllat per tots que, alhora, respecta la intimitat dels habitatges gràcies als buits que eviten l'apropament a la façana interior. Lluny de formar un recorregut lineal, la passarel·la es dilata en els espais d'accés als habitatges, on la cuina surt a trobar-la, fet que subratlla la importància de l'àm-

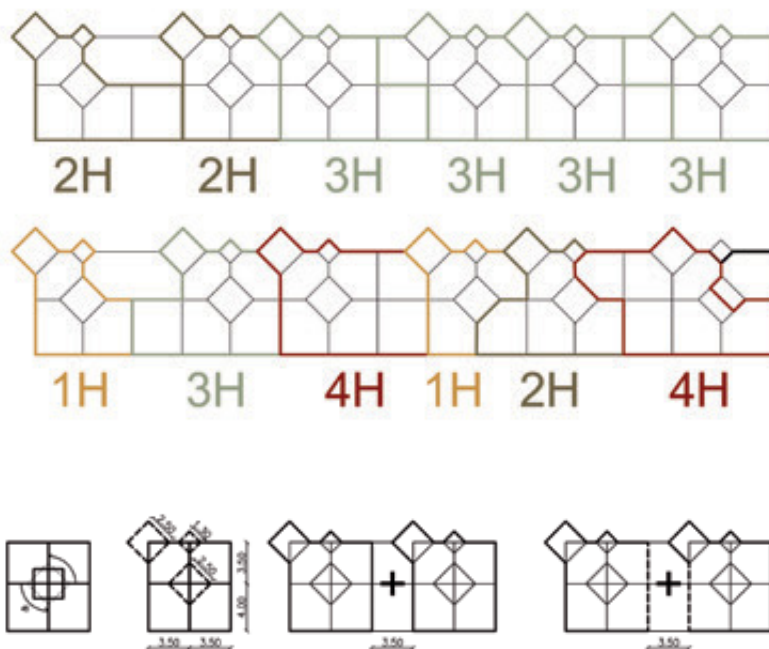
bit domèstic en la comunitat. Des d'ara, aquest espai exterior també forma part de la llar: és un lloc on sortir a dinar, llegir, fer petar la xerrada o relaxar-se. La conquesta de l'espai comú ha començat!

Un sistema dinàmic d'agregació de l'habitatge

A fi d'allotjar-hi maneres diverses de viure i per donar resposta a les necessitats canviants que manifesta la societat, es dissenya un sistema d'agregació dinàmic de l'habitatge. El projecte "La comunitat habitacional" planteja un tauler neutral d'estances on, conceptualment, els límits de cada pis no estan preestablerts i en el qual són possibles diverses configuracions. Gràcies a la duplicitat d'accessos i a l'esquema de suma d'estances, cada planta de l'edifici pot tenir una configuració diferent pel que fa al nombre d'habitacions per habitatge. Per tant, les tipologies no estan tancades: la simple acció d'obrir o tancar una porta genera una nova tipologia. Si bé aquesta adaptabilitat és inherent a l'estructura habitacional del projecte, és cert que la realitat normativa i jurídica en dificulta molt la posada en pràctica.

L'habitatge com a seqüència d'estances desjerarquitzades

La societat ha evolucionat i ha trencat el monopoli del nucli familiar tradicional. Actualment, hi ha moltes més realitats que disten dels cànons convencionals: per exemple, famílies monoparentals, gent gran autònoma, emancipacions que es retarden, joves que comparteixen pis i un llarg etcètera. Cal que l'habitatge ofereixi un punt de partida prou flexible i confortable com perquè es pugui adaptar a les circumstàncies que hagi de satisfer. L'habitatge de "La comunitat habitacional" parteix d'un esquema senzill que, entre altres, té l'objectiu de trencar amb els estereotips i les jerarquies habituals. Vol ser un habitatge versàtil capaç

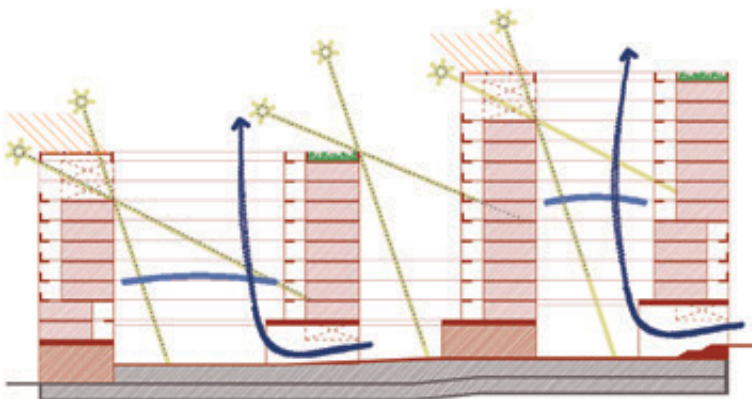
L'estructura de l'habitatge es compon d'una seqüència d'estances i ròtules interconnectades. La disposició de la ròtula central al mig de la casa concedeix autonomia a les habitacions que vertebrava. Les ròtules en les interseccions permeten multiplicar les connexions i les visuals en diagonal i donen lloc a l'habitació independent, un apèndix de l'habitatge que afavoreix la flexibilitat. Aquesta és una oportunitat de donar llibertat a un dels espais que també forma part del conjunt de l'habitatge, una eina més per generar nous nuclis familiars moderns que, a poc a poc, aniran sent més convencionals. És un recurs de l'habitatge que pot donar resposta a les emancipacions que es retarden, a l'autònom que treballa a casa, a qui solament hi va els caps de setmana o al pis compartit on la independència d'una habitació pot ser la solució a la convivència.

Desjerarquitzar les estances és un altre dels punts claus del projecte. L'ambigüitat i l'equivalència de les habitacions és rellevant. La voluntat de trobar una superfície adequada, tant per a sales com per a dormitoris, possibilita que funcions diferents tinguin cabuda en el mateix espai. Aquest tauler permet a cadascú decidir com utilitzar l'espai del qual disposa, maximitzar el nombre d'habitacions, dedicar una estança per treballar a casa, tenir una sala de jocs per als nens, muntar-se un vestidor: en definitiva, ser flexible i adaptable reversiblement.

Estratègia energètica i ambiental

Es proposa una estratègia mediambiental completa i global. El projecte ataca quatre àmbits principals: l'eficiència energètica, el cicle de l'aigua, el cicle de la vida dels materials i la salubritat de l'edifici.

Una de les apostes és que la totalitat dels habitatges siguin passants (donin a banda i banda). Amb aquesta premissa com a base, s'aconsegueix que des de l'interior dels pisos es pugui mirar cap

a direccions oposades i que rebí assolellament de dues orientacions diferents. A més, garanteix un cert confort tèrmic sense aparells addicionals en les estacions caloroses, majoritàries a la Ciutat Comtal.

Es planteja que l'estructura de la nostra unitat de projecte sigui de fusta. Aquest és un dels punts forts per aconseguir reduir la petjada ecològica de la construcció d'aquest edifici. Gràcies a l'ús de la fusta com a material estructural, es redueix el pes global de l'edifici i la magnitud dels fonaments; es produeix un estalvi important d'aigua en l'obra, ja que la construcció és en sec; es minimitza la runa acumulada, ja que es talla en fàbrica, i s'escurça el temps d'execució. Els beneficis per al medi ambient són múltiples i la durabilitat està garantida.

El projecte, complex i únic, pot esdevenir modelic pel seu desenvolupament en diversos aspectes: la construcció d'una promoció dissenyada a quatre mans, la incorporació de la perspectiva de gènere, l'aplicació de solucions sostenibles de referent i el trencament amb idees molt arrelades. Com a projectistes, tenim la voluntat de vetllar per la qualitat arquitectònica dels habitatges, pel confort de qui hi visqui i, també, per l'harmonia estètica del conjunt. ©

**Ajuntament
de Barcelona**